

Intézeti Szemle

Tudományos és módszertani folyóirat

XIX.

évfolyam

NHK Könyvtár
Jel. sz.:

1997

1. szám

NEM VOLT 2. szám

Magyar Nyelvi Intézet
Budapest

Intézeti Szemle

Tudományos és módszertani folyóirat

XIX.

évfolyam

1997

1. szám

Magyar Nyelvi Intézet

Budapest

Szerkesztőbizottság

Imre Klára
Novotny Júlia
Szende Virág

ISSN 1416 5643

Kiadja a Magyar Nyelvi Intézet
Felelős kiadó a Magyar Nyelvi Intézet főigazgatója
Nyomdai előkészítés: Pavék Ferenc
Készült a Magyar Nyelvi Intézet nyomdájában 300 példányban
Nyomdavezető: Holló István

TARTALOM

SZAKMAI KÖZLEMÉNYEK

Somos Béla: A kiejtéstanítás helye a magyarnak idegen nyelvként való tanításában	5
Csonka Csilla: Az -at/-et/-tat/-tet műveltető képzőről	11

MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK

Berényi Mária: Szakszövegelemzési stúdium az intézetben	19
Szende Virág: A komplex nyelvtanítási módszer alkalmazása idegennyelvi környezetben	23
Gyúró Istvánné: Egyes módszertani megoldások a Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola számára írott tankönyvekben	29

TANANYAGAINK BEMUTATÁSA

Chikán Ildikó: Az új közgazdász szakirányú nyelvkönyv	39
Dullien Tamás: Egy példatár elé	49

INTÉZETÜNK ÉLETÉBŐL

Szalka Marianne: Kényszerlépés → lépéskényszer	51
--	----

TUDOMÁNYTÖRTÉNETI ÉRDEKESSÉGEK

Dr. Major Györgyné: 100 éve ismerjük a röntgensugárzást	60
Bajkóné Varga Zsuzsa: Janus Regiomontanus és máig ható munkássága	66

BESZÁMOLÓK

Berényi Mária - Novotny Júlia: A magyar mint idegen nyelv oktatásának infrastruktúrája	69
Szende Virág: Anyanyelv és iskola az ezredfordulón	74
Tallér Mária: Egyetemi élet Koreában	76

HÍRMONDÓ

Pavek Ferenc: Internet az intézetben!	82
---------------------------------------	----

SZAKMAI KÖZLEMÉNYEK

Somos Béla:

A kiejtéstanítás helye a magyarnak idegen nyelvként való tanításában (Logopédia? Gyakorlati fonetika? Nyelvművelés?)¹

E kongresszuson — hasonlóan a korábbi tanácskozásokhoz — szép számmal hangzottak el előadások egyrészt a fonetika, másrészt a nyelvpedagógia — a magyar nyelv idegen nyelvként való tanításának — témaköréből.

A fonetika — a hangzó beszéd alaptudománya — és a pedagógia közötti kapcsolat régtől fogva magától értetődő és természetes. A két tudomány közötti legszélesebb — s egyúttal legrejtettebb — kapcsolódási felület az anyanyelvi nevelés, hiszen ez a nyelvközösség egészét érinti, s a tevékenység eredményei — vagy esetleges hiányosságai — az illető nyelv pillanatnyi és jövőbeli állapotára is hatással vannak.

Szoros a kapcsolat a fonetika és a gyógypedagógia — ezen belül is a logopédia és a hallásfogyatékosok tanítása — között, mivel a hangzó beszédben előforduló (s szervi, idegi, lelki vagy egyéb okokra visszavezethető) anomáliák korrekciója csak a kiejtési norma, az egyes hangok és nagyobb beszédbeli egységek megformálására vonatkozó szabályok folytonos számontartása és érvényesítése révén lehetséges. Hatásait tekintve e tevékenység a nyelvi közösség egészét s a köznyelv állapotát nem — vagy csak igen csekély mértékben — befolyásolja, az egyén, az egyes ember életsorsának alakulásában azonban különleges jelentőségű.

A pedagógia és a fonetika közötti kapcsolat egy másik szintjét jelenti a színészi, a színpadi, valamint a szónoki beszéd, a retorika tudománya (?), művészete (?), pedagógiája. Ez a beszélő közösségnek szintén egy viszonylag szűkebb rétegét érinti közvetlenül, célja az élményteremtés, az eszményihez való közelítés s minta nyújtása. Példaértékű lévén ez a nyelvközösség egészének beszédállapotára hat.

---

¹ Elhangzott a Magyar Nyelvészek V. Nemzetközi Kongresszusán

A felsoroltak mind egy adott nyelven, nyelvközösségen belüli történet és tevékenységet jelentenek és jelölnek. Összefügg az említettekkel, sokban azonban eltérő megközelítést igényel, ha az egyik nyelv normarendszeréből egy másik nyelv norma- és szabályrendszerébe akarunk átlépni. A 'kalauz' és az 'idegenvezető' ilyenkor is a pedagógus, s a metódust a pedagógia adja, illetve annak egyik vagy másik ága, amit általában "az idegen nyelv (nyelvek) tanításának módszertana" címkével szoktak ellátni. (Nyilván ez is gyűjtőfogalom, hiszen ahány nyelv, annyiféle módszertan létezhet és létezik.)

A magyar nyelv idegen nyelvként való tanításának módszertana viszonylag új, néhány évtizedes múltra visszatekintő, napjainkban is formálódó diszciplína. Főbb fejezetcímeit maga a tevékenység diktálja, s az egyik fontos fejezet élén nyilván az áll: a kiejtés tanítása.

A kiejtés tanításáról, az ezzel való foglalkozásról megfogalmazott vélemények nyelvenként és időnként igen különbözőek voltak és lehetnek, olykor szembenállnak egymással. Vannak nyelvek — az angol, a francia —, melyek tanításakor magától értetődő, hogy a helyes kiejtés elsajátítása sok türelmes munkát kíván tanítótól, tanítványtól egyaránt. Más nyelvek — pl. a német, olasz, spanyol — tanulásakor azonban sokan kevésbé fontosnak ítélik ezt. Vannak, akik a magyarnak idegen nyelvként való tanításakor is úgy vélik, hogy mivel nálunk az íráskép és a hangzó beszéd általában nem tér el jelentősen egymástól, kár bíbelődni vele, elegendő a tanítás kezdetekor bemutatni, hogy az egyes betűknek mely hangok a megfelelői, s a továbbiakban — ha felbukkan egy-egy súlyosabb ejtésihiba — csupán visszautalunk erre. Ezt a vélekedést táplálhatja az is, hogy a nyelvet tanító tanár füle hozzászokik a nyelvtanuló kiejtési hibáihoz, a tanórai szituációban "megérti", s a nyelvtanban való gyorsabb előrehaladás kedvéért lemond a kiejtés gondozásáról. A bajra csak akkor derül fény, ha a tanítvány kilép a tanteremből, s azok, akiknek a füle nem szokott hozzá az ő beszédéhez, nem értik meg hibátlanak vélt mondatait.

Manapság a világ legkülönbözőbb részein s itthon is több helyütt tanítják — tanítjuk — nyelvünket. A hazai nyelvtanfolyamainkon részt vevő külföldiek többségének célja, hogy a nyelvtudás birtokában és segítségével felsőfokú szakképesítést szerezzen. Az évente több mint hatvan országból érkező hallgatóság mintegy harminc forrásnyelvről rajtol, tehát a tanítás során — ha az illető nyelven belüli tájnyelvi eltérésektől, valamint az egyéni ejtésszokásoktól eltekintünk, akkor is — a magyar kiejtési norma felé legalább harminc irányból kell közelítenünk, s az anomáliáknak, eltéréseknek harminc fő csoportjával kell számolnunk. A nyelvtanárnak — természetesen és mindenekelőtt — a célnyelv fonetikáját kell ismernie, de sok időt nyerhet azzal, ha a tanítás kezdetekor tudja, hogy mely forrás-

(vagy bázis-) nyelv esetén milyen fő kiejtési nehézségek adódnak, hol kívánatos több, s hol elégséges kevesebb gyakoroltatás. Azaz a kontrasztív szemlélet s a kontrasztív vizsgálatok adatainak felhasználása mindenképp segítséget, időnyereséget jelent.

Találjuk-e nyomát a nyelvek közötti összevetésnek a régi fonetikai munkákban? (Lévén a kongresszus fő témája a nyelvtudomány története — illendő a kérdés.) Vannak előzmények, s ennek igazolására egy 1836-ban megjelent munkából kissé részletesebben, más szerzőktől néhány mondatot idézek.

A múlt század harmincas éveiben a reformkor általános társadalmi és szellemi föllendülése magával hozta a fonetika, a beszédpedagógia iránti érdeklődés megpezsdülését is. Ez idő tájt jelent meg KERESKES FERENC tollából az *Értekezések és kitérések* című könyv (Debrecen, 1836), melynek hangtani műszavai és rendszerezése mellett a más nyelvekre való kitekintés, az azokkal való összevetés is érdekes. Kereskés Ferenc az összehasonlításakor elsősorban az élő európai nyelvekre figyelmeztet, de egy-egy hang esetében messzebbre, a kínaira is kitekintett, és régebbre, az ún. "klasszika-nyelvekre" is. Az általa pattanó hangoknak nevezett zárhangokról többek között a következőket állapítja meg: "... szinte minden nyelvekben, a' melyeket ugyan én esmerek, meg vagynak, nem tsak, hanem kevés kivétellel, melyek kivált a' lágy pattanó *g, d, b* hangokat illetik, oly egyformán mondatnak ki minden nyelvekben, hogy ezeknek kimondásáról egygyik nemzetbeli a' másiktól megkülönböztetni nem lehet; " — Más a helyzet a réshangoknál, mert — miután leírja az *s* és *zs* hang képzésmódját — megállapítja: "... a hollandus nyelvben egygyik *sints*, és a' német '*s* olasz nyelvekben is tsak az egygyik van meg a kettő között." Gyakoribb az *sz* és a *z*: "egy élő nyelvet sem esmerek — írja —, melyben az *sz* és *z* hangok meg ne volnának." A hangok akusztikai jellemzőiből hangtörténeti következtetésre jut: — "... az *s* és *zs* élesebb és hasítóbb — írja —, és annál fogva fülsértőbb, az *sz* és *z* ellenben lágyabb, simább és szelídebb hangok, '*s* ennél fogva is hihetőbb, hogy ... a régi classica nyelvekben is inkább ezek voltak meg, mint amazok". Észreveszi, hogy ugyanazon hangnak az ejtés módja — a fonetikai helyzettől függően — különböző lehet: "Egyébaránt a *z* hangra nézve jónak látom itt megjegyezni azt, hogy ... mi ezt a' hangot a' magyar szóokban zúgóbban szoktuk hangoztatni, amikor kezdi a szótagot, mint mikor végzi." Az efféle különbség felhasználható a nyelvtanuláskor: "arra jó lesz vigyázni a' német, hollandus, francz, olasz és ágoly '*s* talám más én előttem esmeretlen idegen nyelveket is tanuló magyar ifjaknak, hogy az említett nemzetek a' *z* hangot mindenütt, — mikor kezdi is a szótagot, — oly keménykén mondják ki, mint mi ugyanazt a' szótagok végén rendszerént ejteni szoktuk." — Több nyelv-

vet sorra vesz, hogy a *h* hang meglétét, hiányát vagy eltérő voltát bemutassa: — "A' német és ágoly nyelvekben is olyan erősen mondatik ki a *h* betű hangja, a'hol ugyan kimondatik, pl. haben, her, happy, husband." — "Az olasz nyelvben a mi *h* hangunk tellyességgel nem fordul elő." — "A francz nyelvben továbbá némely szókban tellyességgel nem hangzik a' *h* betű, ... másokban hangzik, de nem olly erőssen, mint a' magyar önhangzó előtt, hanem oly gyengén, hogy ahoz nem szokott fül észre is alig veheti." — S az összevetés folytatása logikai alapon: — "A régi római vagy latin nyelvet, a' mi illeti, hogy a' *h* betűnek sem oly erős hangjának kellett lenni, mint a' magyarban önhangzó előtt, hanem igen gyengének, (...) ezt abból hozhatni ki, hogy a' latin Poeták ezt a hangot, a'mint tudjuk, nem is tekintették úgy a Prosodiában, mint mássalhangzót, vagy legalább ezt csak igen ritkán, és nagy szorultságból tselekedték."

Igen érdekesek az — általa elegyült hangoknak nevezett — affrikátákról szóló megállapításai: "A' magyar nyelv annyira bővölködik elegyült mássalhangzókkal, hogy az előttem esmeretes élő nyelvek között alig van kettő, melyben csak egy két olyan elegyült mássalhangzót lehetne is találni, mely a' magyarban meg ne volna, 's ez egyik fő oka, hogy a' Magyar más nyelveket könnyen megtanul tisztán beszélni; mert az elegyült mássalhangzók lévén a' legmesterségesebb hangok a' nyelvekben, ezek azok, a' melyeknek kimondását, az embernek, ha azok a maga nyelvében meg nintsenek, 's hangműszerei gyermekségétől fogva hozzá nem szoktak, eltalálni a legnehezebb." S nemhiába a *gy* hang helyes képzésmódjának a megtalálása jelenti a legnagyobb nehézséget a külföldieknek — ennek okát már Kerekes Ferenc is észrevette: — "... az előttem esmeretes élő, tudós nyelvek között egyben sem fordul ez elő, kivéven, hogy a' francz nyelvben némelyik *d* hangot az *i* előtt némely szókban, mint p.o. Dieu, diable, gy formán ejtik." A *tz* és *cz* hangokról azt írja, hogy "a' francz és ágoly nyelvekben ezek soha nem fordulnak elő, a' hollandusban is ritkán, hanem az olaszban már sűrűbben, a' németben pedig igen gyakran ..." — A *cs*: "A francz és hollandus nyelvek ezt a' hangot nem ismerik, a' németben is igen ritkán fordul ez elő, a' magyar olasz és ágoly nyelvekhez képest." E hang kapcsán a nyelvművelés és a nyelvtanulás szempontját a következőképpen hozza közel egymáshoz: "Sőt úgy ítélek, hogy mivel ez a' hang, némely más tudós nyelvekben, nevezetesen pedig az olaszban és ágolyban igen gyakori, kapva kell kapnunk azon egynéhány szavainkon, melyekben ez előfordul, és nem csak ki nem kell azokat engedni veszni nyelvünkéből, hanem még hasonlókat is kell igyekeznünk összeszedni, ha talám ilyenek a két magyar haza némely vidékeinek közönségesen nem esmért szavai között lappanganának, és ezeket már a' magyar ábéczébe bele kell szőnünk, hogy így a' magyar gyermek

ezen hangot is tulajdon nyelvének szavain idejében megtanulván helyesen kimondani, hangműszerei az idegen nyelvek szavainak helyes kimondására ez által is annál alkalmasabbá tétessenek." Messzebbre tekintvén szól a kínai nyelvről és más " úgy nevezett egy syllabás" nyelvekről, megjegyzi, hogy "az *r* hang, mely a' mi nyelveinkben oly fontos szerepet játszik, a' chinai nyelvben még tsak nem is találhatik." S további vizsgálódásra biztat, mikor azt írja: "Úgy látom, hogy a' nyelvvizsgálók még nem vették jól fel, miben áll a' különbségnek lelke a' chinai, s más azzal atyafias nyelvek és a' mi nyelveink között."

E hosszasan idézett szerzőn kívül természetesen mások is nézték a nyelvek egyező és eltérő vonásait, s egy adott nyelv ejtési normáit részben önmagából, az illető nyelvből, részben az ismert nyelvekkel való összevetés alapján határozták meg. Így tett PÁPAY SÁMUEL is, aki szerint akkor helyes a beszédünk, "ha nem beszélünk az orrunkból, mint a ... Frantziák, sem nem rángattyuk össze a hangokat, s nem harapdállyuk el, mint a németek" (Pápay Sámuel: A magyar Literatura Esmérete. 1808).

S az idézetek befejezéséül egy részlet VÖRÖSMARTY MIHÁLY egyik színikritikájából: "Minden nyelv úgy szép, ha saját törvényei szerint beszéltetik. Mit mondana a német, ha színészei minden szótagot így szavalnának: lé-ben, vergeben? Bizonyosan rútnak tartaná, mert nála az *en* és *ver* rövidek, s mintegy elnyeletnek. Egészen ellenkező törvénye van a magyar nyelvnek, itt minden szótagot tisztán ki kell mondani, itt semmit elnyelni, összerántani nem szabad."

Visszatérve a mába eltűnődhetünk azon, hogy ha a százötven évvel ezelőtti fonetikai könyvekben — és más írásokban — mutatkoztak jelei a kontrasztív megközelítésnek, akkor a máig gyűjtött adatokkal elégedettek lehetünk-e? Továbbá: hol a kiejtéstanítás helye a magyarnak idegen nyelvként való oktatásában? Mely szakterületekhez kapcsolódik? Ha a nyelvtudomány (s ezen belül a fonetika) és a nyelvtanítás (s ezen belül a kiejtéstanítás) egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk, akkor a tudományok egyik csoportosítási szempontja alapján az előbbit — vagyis a nyelvészetet — az ún. "megismerés dominanciájú tudományok", az utóbbit — vagyis a pedagógiát az ún. "tevékenység dominanciájú tudományok" közé sorolhatjuk.

A fonetika feladata, hogy adatokat gyűjtsön, összefüggéseket, törvényszerűségeket állapítson meg egy-egy nyelv hangrendszerére vonatkozóan; illetve feltárja a különböző nyelvek hangkészletében s beszédgyakorlatában az azonosságokat és az eltéréseket, az eltérések mibenlétét. A nyelvet — anyanyelvként vagy idegen nyelvként — tanító pedagógusnak feladata és érdeke, hogy munkájában az előbb említetteket fölhasználja. A kiejtés tanítása így a leíró hangtan gyakorlati alkalmazását jelenti — gyakorlati fonetikának tekinthető. (Kérdés, hogy egyetemi képzésünk ad-e

eleendő indíttatást és muníciót ahhoz, hogy a kezdő nyelvtanárok az elméleti fonetikai ismereteket sikerrel hasznosítsák a gyakorlatban is — s valóban gyakorlati fonetikussá váljanak? Nem válaszolhatunk igennel e kérdésre!) Épp ez a magyarázata annak, hogy a kiejtéstani tanítás legkritikusabb pontjain a nyelvtanár a logopédus segítségét kéri, mivel a kiejtés konzekvens javításának legjobb módszerét tőle remélheti. A nyelvtanár és a logopédus együttműködése a szakterületek kapcsolódását is jelzi, azt, hogy a nyelvet — és beszédet! — tanító pedagógusnak a pedagógia, a pszichológia, a nyelvtudomány, a leíró hangtan és a kontrasztív fonetika mellett a logopédia tapasztalatkinsét is fel kell használnia.

A címben feltett kérdésre — ti., hogy a magyar kiejtés tanítása idegen ajkúak számára beszédművelésnek tekintendő, vagy gyakorlati fonetikának nevezhetjük-e inkább, s hogy e tevékenységnek mekkora a rokonsági foka a logopédiával — a válasz helyenként, időnként és nyelvenként különböző lehet. A lényeg az, hogy a helyes kiejtés megtanítását a magyar nyelv tanára ne tekintse se reménytelennek, falra hányt borsónak, se fölösleges, időt rabló, perifériális feladatnak.

Munkáját minden bizonnyal eredményesebben végezhetné, ha erre a feladatra egyetemi tanulmányai során célirányosabb felkészítést kapna. Ugyanígy kívánatos az is, hogy a megindult hangtani kontrasztív vizsgálatok nagyobb lendületet kapjanak, s eredményeik a gyakorlatban, a nyelvoktatói munkában felhasználhatók, elérhetőek legyenek.

Csonka Csilla

Az -at/-et/-tat/-tet műveltető képzőről

A magyar mint idegen nyelv oktatása során szinte az első pillanattól probléma - mind elméletben, mind a tanári gyakorlatban - a képzők tanítása. A kezdetekkor ez abban jelentkezik, hogy el kell döntenünk, csak a (képzett) szót tanítjuk (pl. újság, egészség), vagy tudatosítjuk a képzőt is (itt: -ság/-ség képző), a későbbiekben pedig elsősorban abban, hogy eldöntsük, a képzők polyszemiáját milyen mértékben közvetítsük. Pl. az "éhes, csendes, zajos, szomjas, ügyes, postás, utas, egyes, kettes stb." szavak a legelső tanított szavaink közé tartoznak, de még sokáig (az Intézet-

ben hónapokig) nem tudatosítjuk az -s, -os/-as/-es/-ös képzőt. Ugyanez a helyzet az "eső, folyó, csengő, eladó, kutató stb." szavaknál (-ó/-ő képző), vagy például a "mondat, épület" szavaknál (-at/-et képző). S a sort még folytathatnánk.

Természetesen minden tankönyv próbál minél hamarabb a képző oldaláról is megközelíteni szócsoportokat, s erre a célra leginkább az -i melléknévképző alkalmas (Budapest - budapesti) a maga viszonylagos formai és szemantikai egyszerűségével. A következő ilyen "tudatosított" képző általában az "-ék" (Kovács - Kovácsék). S közben szinte észrevétlenül sajátítják el diákjaink a főnévi igenév "-ni,-ani/-eni" képzőjét és a "-né" (Szabó - Szabóné) asszonynévképzőt. Tehát mire az első komoly kihívás a "-hat/-het" deverbális verbum képző tanítása következik, már van némi előzmény a képzők tanításában, tanulásában.

A "-hat/-het" képző tanítás-módszertanilag sok rokonságot mutat az "-at/-et/-tat/-tet" képzővel, amely a tankönyvekben sorrendben mindig követi a "-hat/-het" képzőt (az igén ezzel szemben fordított a sorrend: vki csináltathat vmit, vki készíttethet vmit). Mindkettő deverbális verbum képző, s mindkettő az igék hatalmas csoportjához kapcsolható. S a -hat/-het képző által közvetített jelentéstöbblet is csak úgy magyarázható el, ha kilépünk a morfológiából, s segítségül hívjuk a mondattant - akár magyarul próbáljuk körülírni a jelenséget, akár idegen nyelvre akarjuk lefordítani: olvashatsz = tudsz olvasni, képes vagy olvasni, szabad olvasnod; du kannst lesen, du darfst lesen stb.

Amikor tehát eljutunk az "-at/-et/-tat/-tet" igeképzőhöz, már túljutottunk annak az elfogadtatásán, hogy *a magyar igerendszerben előfordul az a jelenség, hogy morfológiai eszközökkel (képzőkkel) fejezünk ki olyan jelentéstöbbletet, amely a legismertebb idegen nyelveken csak segédigés konstrukcióval adható vissza.* Erre építhetünk, erre visszautalhatunk.

A továbbiakban arra szeretnék kitérni, hogy milyen specifikus problémákkal találja szemben magát a magyart mint idegen nyelvet tanító tanár ezen a ponton, azaz akkor, amikor a tananyagban eljutunk a műveltető igék tanításához. A diákok már rendelkeznek egy bizonyos alapszókincssel - jelen cikk korpuszaként én is csak ezeket az igéket használom fel. Teszem ezt két okból is. Egyrészt azért, mert a műveltető igék tanításának csak azon problematikájával szeretnék itt és most foglalkozni, amellyel a képző legelső tanításakor szembesülünk, másrészt mert a diákok is csak ezekben az igékben "gondolkoznak", illetve "gondolkozhatnak". S ez már jelzi azt a problémát is, amely a nyelvészeti kézikönyvek használatakor a tanár számára jelentkezik.

A magyar anyanyelvűek számára írt nyelvészeti kézikönyvek felosztják csoportokra a műveltető képzős igéket, s általában megemlítene

1) igazi műveltető igéket, és 2) ál- vagy tökéletlen műveltető igéket. Illusztrálásukra ilyen példákat, példamondatokat hoznak: "Fejfát *csináltatok*.", "...pozdorjává *vereti* az érte küldött poroszlókat." (A mai magyar nyelv rendszere. 203. l.), "Ferenc ... *rakatja* a malom falát.", "Az életet *szeretem*. Azt, ami *lúktet*, azt, ami *vágtat* a vér rohamán." (A mai magyar nyelv. 126. l.) Hogy milyen távol állnak ezek a példamondatok attól, amire nekünk szükségünk lenne, mindenki számára világos. Mentségül szolgáljon, hogy ezek a kézikönyvek nem a magyar mint idegen nyelv oktatóinak, illetve tanulóinak íródtak.

A másik gond az ezekben a kézikönyvekben felsorolt képzők problematikája: a magyarban a műveltető képző nemcsak az "-at/-et/-tat/-tet", hanem többek között az "-ít" (áll→állít), a "-t" (kel→kelt), az "-szít" (fejlődik→fejleszt), a "-dít" (rándul→rándít), a "-jt" (szalad→szalajt) stb. Bár ez utóbbiak produktivitása össze sem hasonlítható az "-at/-et/-tat/-tet" képző elterjedtségével, szükséges és jogos a magyar anyanyelvűek számára, ha ezeket a képzőket rögtön együttesen tárgyaljuk. De felesleges és zavaró egy nyelv idegen nyelvként való tanításának, illetve tanulásának kezdetén.

Röviden térjünk ki arra, hogy mit jelent a műveltető ige terminus technikus: verbum faktitívum - kauzatívum. Minket most segítene, ha használhatnánk ezt a latin megnevezést (is), mert a tanítás során végig érezzük ezt a kettősséget, azaz hogy a magyarban van "tétető" (faktitív) és van "okozó" (kauzatív~causativ) ige a műveltető igék között.

Jelen cikkben három fő kérdéskörrel szeretnék részletesebben foglalkozni:

- I. Melyek az "-at/-et/-tat/-tet" képző kapcsolódási szabályai?
- II. Mely igékhez járulhat a képző és mely igékhez nem?
- III. Milyen típusú jelentésváltozást hoz létre a képző az alapigéhez képest?

I) Melyek az "at/-et/ tat/-tet" képző kapcsolódási szabályai?

Amennyire nem probléma ez a magyar anyanyelvűeknek (még akkor sem, ha bizonyos esetekben a magyarok is elbizonytalanodnak a helyesírást illetően, pl. vki megértet vkivel vmit, vki épített vkivel vmit stb. típusú szavak esetében), annyira komoly gond ez a külföldieknek. Jó és elegendő ennek a problémának a megválaszolására a tankönyvek táblázata:

"-at/-et"	1 szótagú szavaknál msh+t végű szavaknál	pl. ír →írat, pl. fest →festet, választ →választat
"-tat/-tet"	több szótagú szavaknál mgh+t végű szavaknál <u>Kivételek:</u>	pl. olvas →olvastat, pl. nyit →nyittat, épít →építtet pl.él →éltet, bújik →bújztat

Természetesen külön meg kell tanítanunk a rendhagyó igék műveltető képzős alakjait: eszik →etet, szik →itat, tesz →tetet (régies:tétet), visz →vitet, vesz →vetet, hisz →hitet, alszik →altat, fekszik →fektet, ugrik →ugrat, nő →növeszt(!), lő →lövet.

A tankönyvek általában utalnak rá, hogy nincs ilyen képzős alakja a van, a jön és a megy igéknek, valamint hogy néhány igéből nem képezhetünk műveltető igét, pl. kap, kiderül, törődik, találkozik, vágyik, akar stb. (Kovácsi Mária: Itt magyarul beszélnek II. 330. l.)

Haladóbb szinten érdemes megemlíteni, hogy néha mindkét képző hozzájárulhat ugyanazon igéhez, s ilyenkor jelentésmódosulás jön létre: folyik →folyat~folytat, vág →vágat~ vágtat.

II) Mely igékhez járulhat a képző és mely igékhez nem?

Valójában nem tudunk választ adni arra, miért nem járulhat a képző néhány igéhez, s köztük néhány nagyon is fontos alapigéhez. A jelentés maga nem ad fogódzót, hiszen pl.:

vki <u>jut</u> vhova → vki <u>juttat</u> vkit vhova	vki <u>támogat</u> vkit → vki <u>támogattat</u> vkit
vki <u>kerül</u> vhova → Ø	vki <u>segít</u> vkinek → Ø
vki <u>ér</u> vhova → Ø	
vki <u>(be)tér</u> vhova → Ø	vki <u>felel</u> vmire → vki <u>feleltet</u> vkit (!)
vki <u>érkezik</u> vhova → Ø	vki <u>válaszol</u> vmire → Ø
vki <u>gondolkozik</u> vmin → vki <u>elgondolkoztat</u> vkit vmin	
vki <u>gondol</u> vmire → Ø	stb.

A következő legfontosabb igék tartoznak ide (ábécé sorrendben):

akar, cigarettázik, dohányzik, előz, ér, érkezik, érdekel, fél, gondol, győz, halad, jön, kap, kerül, örül, segít, száll, szól, találkozik, tanul, tér, válaszol, van stb.

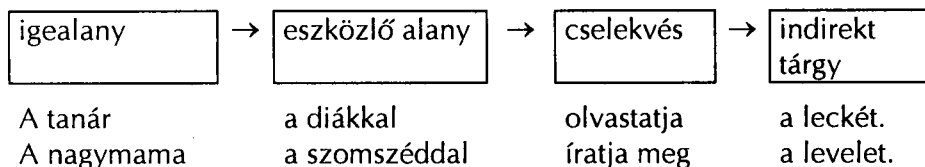
III) Milyen jelentésmódosulást hoz létre a képző az alapigéhez képest?

Ez az a problémakör, amelyért tulajdonképpen a cikk íródott. Nagyon szerteágazó kérdéshalmaz, amelynél csak fő vonalakban lehet csoportokat megadni, s a csoportok közti határok mindenkor nagyon összemósódnak. A *megtaníthatóság gyakorlati igénye hozta létre ezeket a csoportosításokat*, ám igazából a végére sem lehet jutni a kérdésnek, mert sokszor ugyanakkor az igének az egyik jelentéséből lehet műveltető képzős alakot létrehozni (vki /az étteremben/ rendel vmit → vki rendeltet vkivel vmit), a másik jelentéséből viszont nem (az orvos rendel → ∅), illetve néha az alapige igekötős variációja vagy visszaható névmásos formája egészen új jelentést hordoz (pl. vki hallgat → vki elhallgattat vkit, vki hallgat vmit → vki meghallgattat vmit vkivel; vki tesz vmit → vki tetet vkivel vmit ~ vki teteti magát stb.)

Három fő csoport formálódik ki: 1) valódi műveltető igék, 2) nem valódi műveltető igék, 3) extra jelentésű műveltető képzős igék.

1) Valódi műveltető igék

Ezekre és csak ezekre az igékre vonatkozik az ismert rajz:

Ide tartoznak a következő leggyakoribb igék (ábécé sorrendben):

befejez → befejeztet, csinál → csináltat, dob → dobat, énekel → énekeltet, fest → festet, fizet → fizettet, foglal → foglaltat, hoz → hozat, húz → húzat, ígér → (meg)ígértet, ír → írat, ismétel → ismételtet, javít → javítottat, keres → kerestet, készít → készítettet, mesél → meséltet, mos → mosat, néz → (meg)nézet, nevel → neveltet, olvas → olvasat, rúg → rú-

gat, szállít → szállítat, szeret → (meg)szerettet, tanít → taníttat, takarít → takaríttat, tesz → téttet, vásárol → vásároltat, végez → végeztet, ver → vetet, vesz → vetet, vezet → vezettet, visz → vitet, zár → (be)zárat stb.

Mint a példák mutatják, számomra csak azok az igék tartoznak ebbe a csoportba, amelyeknél felismerhető a cselekvés szándékos tétetése, és a -val/-vel ragos határozó (eszközölő alany) kitehető, tehát a *séma teljes vagy teljessé tehető*.

Talán helyesebb lenne, ha a "tárgy"-at tágabb értelemben értelmezhetnénk, ha az "indirekt tárgy" helyett "indirekt bővítmény"-t használnánk (azzal a megszorítással, hogy ez az esetek többségében tárgyi bővítmény, ám lehet határozói bővítmény is), mert a mi szempontunkból nincs különbség a következő két mondat között:

Az apa	a szomszéddal	hívatta ki	az orvost.
Az apa	a szomszéddal	telefonáltatott	az orvosnak.

Más megközelítés a tárgy szempontjából osztja fel a műveltető képzős igéket, s ebből a szempontból ezek lennének a faktitív vagy tétető műveltető igék.

Megjegyezzük, hogy bizonyos igéknél elmaradhat az eszközölő alany (A férj figyelteti a feleségét.), másoknál pedig az indirekt tárgy (A gyerekek a nagymamával meséltetnek.), de ez nem változtat azon a tényen, hogy ezek az igék ebbe a csoportba tartoznak. Néha egészen érdekes jelentéssűrítések lépnek fel:

Kovácsék festetnek.	←	(vki <u>festet</u> vkivel vmit)
Éva, hívatnak!	←	(vki <u>hívat</u> vkit vkivel)

2) Nem valódi műveltető igék

Az igealany saját partnerét a cselekvésben vagy a cselekvés tárgyát a cselekvés elvégzésére/eltűrésére ösztönzi/kényszeríti, vagy az ige alapjelentésében meglevő állapotba juttatja:

<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">igealany</div>	→	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">cselekvés</div>	→	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">direkt tárgy</div>
Az anya		sétáltatja		a gyerekét.
A nővér		eteti		a beteget.
A színész		megnevezteti		a közönséget.
A nagymama		pihenteti		a szemét.

Néhány valódi műveltető ige is fel tudja venni ezt a struktúrát, ezek kettős (faktitív és kausatív) természetűek, pl.:

Az óvónő	énekelteni	a gyerekeket.
A tanár	olvastatja	a diákokat.

Megjegyzendő, hogy a "direkt tárgy-on" (ha az élőlény) szinte mindig felismerhető a függőségi/alárendeltségi viszony (gyerek, diák, beteg, idős ember, kutya, ló stb.), "tetszik nem tetszik" alapon nekik meg kell tenniük az alanytól kiinduló cselekvést.

Érdekes alcsoportot képeznek ebben a kategóriában a "vki ismertet vmit vkivel", "vki tudat vmit vkivel", "vki éreztet vmit vkivel" típusú igék. Struktúrájuk első ránézésre ugyanaz, mint a "vki csináltat vmit vkivel", de míg ez utóbbinál a "vkivel" eszközöző alany (Nagyné csináltatott egy kosztümöt a varrónővel.), az előbbieknél a "vkivel" a részeshatározó funkciójában álló eszközhatározó:

A mérnök	(meg)ismerteti	a munkásokkal	a tervet.
A fiú	tudatta	a családjával	a jó hírt.
(vö: A tanár	elmondta	a diákoknak	a házirendet.)

Ahogy az I. csoport néhány tagjából lehet jelentéssűrítő konstrukciót létrehozni, ugyanúgy lehet a II. csoport néhány tagját egyszerűsíteni:

A professzor	vizsgáztat.
A színész	szórakoztat.

A következő leggyakoribb igék tartoznak ide (ábécé sorrendben):

alszik → altat, beszél → beszéltet, búcsúzik → búcsúztat, dolgozik → dolgoztat, ebédel → ebédeltet, eszik → etet, fekszik → fektet, felel → feleltet, fut → futtat, fürdik → fürdet/füröszt, gyógyít → gyógyíttat, iszik → itat, lép → léptet, mosolyog → (meg)mosolyogtat, működik → működtet, napozik → napoztat, nevet → nevettet, nyaral → nyaraltat, öltözik → öltöztet, pihen → pihentet, sétál → sétáltat, siet → siettet, sír → sírat(!), szórakozik → szórakoztat, utazik → utaztat, ül → ültet, vacsorázik → vacsoráztat, változik → (meg)változtat, vár → várat, (le)vetkőzik → (le)vetkőztet, vizsgázik → vizsgáztat stb.

Ezek az igék a cselekvő (tárgyas) igékkel mutatnak sok hasonlóságot, s a tárgy szempontjából történő felosztás szerint "kauzatív", "okozó" igéknek is hívják őket.

(Ezen a csoporton belül alcsoportokat nem lehet megnyugtatóan létrehozni, mert itt is, mint általában mindenhol, a határok nem élesek, s az egyes kategóriák tulajdonságai itt is, ott is megjelennek.)

Néha felmerül a kérdés, mit lehet tenni, ha ennél a csoportnál akarunk eszközlő alanyt a mondatba beépíteni, pl.: Az anya *megetette* a gyereket (nagymama). → Az anya *megkérte* a *nagymamát*, hogy etesse meg a gyereket. A válasz tehát a körülírás.

3) Extra jelentésű műveltető képzős igék

Diákjaink egyrészt maguktól is "alkotnak" műveltető képzős igéket (a kreativitásra mi is biztatjuk őket), másrészt felismerik, s a tanultak alapján igyekeznek értelmezni a származéki igék jelentését. A tapasztalat szerint még mindig az a legegyszerűbb, ha megállunk minden egyes (ebbe a csoportba tartozó) igénél, s elmondjuk, példamondatokkal illusztráljuk, hogy mi is az ige jelentése - azzal együtt vagy annak ellenére, hogy ott van rajta a műveltető képző.

A következő leggyakoribb igék tartoznak ide (ábécé sorrendben):

csókol → vki csókol vkit, ég → vki éget vmit/ vmi éget vkit, elfelejt/elfeled → vki/vmi elfeledtet vmit vkivel, él → vki éltet vkit/ vmi éltet vkit, érez → vki éreztet vmit vkivel~vkivel szemben, ért → vki megérteti magát vhogyan (pl. kézzel-lábbal), folyik → vki folyat vmit/ vki folytat vmit, foglalkozik → vki foglalkoztat vkit/ vmi foglalkoztat vkit, hallgat → vki (meg)hallgattat vmit vkivel/ vki (el)hallgattat vkit, hibázik → vki hibáztat vkit vmiért, ismer → vki (meg)ismertet vmit vkivel, jár → vki járat vkit vhoval/ vki járat vmit, pihen → vki pihenteti vmijét/ vmi pihentet vkit, sajnál → vki sajnáltatja magát vmiért, sír → vki sírat vkit/ vki (meg)ríkat vkit, tud → vki tudat vkivel vmit, ül → vki (le)ültet vkit/ vki ültet vmit stb.

Összefoglalás:

Az "-at/-et/-tat/-tet" műveltető képző tanítása több és komplexebb feladat, mint csak egy képző használatának megtanítása, hiszen itt egyidejűleg a "műveltetés" kifejezésének módját is el kell sajátíttatnunk a diákokkal.

Annál mindenképpen többet és behatóbban kell ezzel a témával foglalkoznunk, mint ahogy ezt általában a kezdő nyelvkönyvek teszik, olyan részletességgel viszont nem, ahogy ezt a magyarok számára készült kézikönyvek tárgyalják. Ezen kézikönyvek klasszifikálása nekünk túl rész-

letező, az egyes csoportok meglétét olyan szavakkal bizonyítják, amelyek még sokáig ismeretlenek marad(hat)nak diákjaink számára, irodalmi idézet-példamondataik pedig nem visznek közelebb a jelenség megértéséhez.

Nekünk, a magyart idegen nyelvként tanító tanároknak (és diákjainknak is) *könnyen érthető és megjegyezhető felosztásra, valamint olyan, könnyedén oda-vissza transzformálható köznyelvi példamondatokra (és sok-sok gyakorlatra) van szükségünk, amelyek e jelenség elsajátítását egyértelműen elősegítik.*

Irodalom:

A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan. Budapest, 1970.; Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsov Mártonné: A mai magyar nyelv. Budapest, 1971.; Nyelvművelő Kézikönyv. Budapest, 1985.; Erdős József–Kozma Endre–Prileszky Csilla–Uhrman György: Színes Magyar Nyelvkönyv I.II. Budapest. 1979.; Kovács Mária: Itt magyarul beszélnek I. II. Budapest, 1993.; Somos Béla: 1000 szó magyarul. Budapest, 1994.; Chikán Ildikó–Csonka Csilla–Garay Melinda: Magyar nyelvkönyv. Közgazdász szakirány. Budapest 1996. (Kézirat); Rácz Endre–Takács Etel: Kis magyar nyelvtan. Budapest, 1987.; József Tompa: Kleine Ungarische Grammatik. Budapest, 1985.; Keresztes László: Gyakorlati Magyar Nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem.1992.; Magyar Leíró Nyelvtani Segédkönyv. Budapest, 1994.

MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK

Berényi Mária:

Szakszövegelemzési stúdium az intézetben

A külföldi hallgatók az egyetem küszöbét átlépve azonnal a magyar nyelv teljes színvonalával találják szembe magukat: tanáraik, az adminisztrátorok, diáktársaik nem az intézetben megszokott redukált nyelvet használják, és az előadások, tankönyvek szövegének megértése sem csak azért problematikus, mert a hatalmas információtömeg új szakkifejezésekkel van tele, hanem nagyrészt azért, mert az ún. szaknyelv természetesen korlátlan mennyiségben használja a magyar köznyelv egész lexikai és grammatikai eszköztárát.

Az átmenetet megkönnyítendő vezettük be néhány évvel ezelőtt jogászhallgatók számára a jogi szövegelemzés nevű tárgyat. Ilyen típusú stúdium véleményem szerint valamennyi szakirány számára szükséges volna.

Az alábbiakban a szövegelemzés-oktatás céljairól, eddigi tapasztalatairól, a továbblépés lehetőségeiről szeretnék beszélni. Cikkem alapját az új szövegelemzési jegyzet írására benyújtott pályázatom szövege képezi.

A jogi szövegelemzés c. tantárgy intézetünkben alapvetően *nyelvi* tárgy. Bevezetését egyrészt az az igény, másrészt az a körülmény tette indokolttá, hogy a jogi karokon a többi egyetemnél még jobb nyelvtudásra — a lehetőség szerint szaknyelvvvel kibővített, magas szintű köznyelvi tudásra — van szükség, illetve hogy az intézeti jogászhallgatók számára szükséges egyetlen tanulandó szaktárgy a történelem, így az új tárgy bevezetése a hallgatók túlterhelése nélkül megvalósítható volt.

A tárgy oktatásának elsődleges **célja** az, hogy megismertesse a külföldi hallgatókat a jogi szaknyelv sajátosságaival, lexikai és nyelvtani anyagával elősegítse, hogy a hallgatók a magas szintű nyelvtudást igénylő jogi tanulmányaik során megállják a helyüket. Fontos hangsúlyozni, hogy a szaknyelvben is jelen van az egész magyar nyelv, így a szaknyelvi oktatás egyidejűleg mindenképpen emelt szintű köznyelv oktatását is jelenti. Véleményem szerint nem is létezik speciális szaknyelve egy-egy tudományágnak, inkább csak szaklexikával kibővített, bizonyos szerkezeteket

gyakrabban használó "tudományos stílus" van, melynek — a szaklexikát leszámítva — a különböző tudományágakban azonos az eszközrendszere (tipikus igehasználat, tipikus vonzatokkal, tipikus összetételek stb.). Azonos egyetemi tantárgy különböző szerzők által írt tankönyveinek szóhasználata, struktúrái, megfogalmazásai között időnként nagyobb különbség tapasztalható, mint két különböző tárgy esetében.

Másodlagos, de szintén nem elhanyagolható célkitűzés, hogy hozzájáruljunk a hallgatók jogi ismereteinek, jogi kulturáltságának növeléséhez. A jogi szövegelemzés c. tárgy oktatása során módját lehet — és kell — ejteni annak is, hogy a hallgatók megismerkedjenek az egyéni tanulási módszerek kialakításának eszközeivel, a lényegkiemelés, a vázlatkészítés módszereivel, ill. gyakorlatot szerezzenek e készségek használatában.

Nyelvi tárgy lévén, nem tekinthetjük célnak, hogy jogtudományi, jogtörténeti ismereteket számottevő mértékben közöljünk, és főleg vizsgán számonkérjünk. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy a nálunk végzett hallgatók egy-egy egyetemi számonkérés után sokszor számolnak be arról, hogy az elmúlt évi intézeti tananyag tartalmi segítséget is nyújtott számukra: az itt feldolgozott anyagrészeket nem kellett új anyagként megtanulniuk.

A tárgy oktatásának eszközei, módszerei

A jegyzet elsősorban szöveggyűjtemény. Anyagát a jogi karok első éves tankönyveiből, jegyzeteiből meríti, a kiválasztott szövegegységek általában változtatás nélkül szerepelnek benne. Az 1-2 oldalnyi terjedelmű szövegek — az eddigi tanítási tapasztalat alapján — (szak)szójegyzékkel, az adott szövegrészekben előforduló lexikához kapcsolódó magyarázatokkal, nyelvtani — alaktani, mondattani, szövegtani — magyarázatokkal, csekély számú feladattal, gyakorlattal egészülnek ki.

A szövegfeldolgozásnak két irányban kell történnie. Először a lehetséges mértékben globálisan célszerű megértetni, feldolgozni egy-egy rövidebb részt. Erre nem minden esetben van lehetőség, hiszen — különösen az első időben — gyakran fordul elő, hogy mind fogalmi-lexikai, mind grammatikai magyarázatok szükségesek a globális értéshez is. A globális megértés ellenőrzését többek között cím-, illetve kulcsszókeresési feladatokkal, az eredeti szövegétől eltérő szóhasználatú kérdések feltevésével végezhetjük. A részegységek globális értésének gyakorlásától jutunk el a későbbiekben a nagyobb szövegegységek összefüggéseinek a felismertetéséhez is.

Az előbbivel azonos fontosságú, ám még idő- és energiaigényesebb a szöveg részleteiben való megismerése, megértése: maga a szövegelemzés. Ennek első fázisa a fogalmi-jelentéstani tisztázás. A hallgatók általában otthoni feladatként előre kiszótározzák az aktuális szöveget, de így is

számos tisztázandó kérdés marad még azok számára is, akik viszonylag jól használható szótárral rendelkeznek anyanyelvükön, vagy az általuk jól ismert közvetítőnyelven. Igen fontos a jelentés pontos körülhatárolása a köznyelvi, és az attól eltérő szaknyelvi használatban. (Nem elégedhetünk meg a *csak jogi tartalmú szemantizálással*, hiszen a jogi jelentés mellett mindig létezik egy vagy több köznyelvi jelentés is.) A hallgatók számára bizonyos segítséget szeretnénk nyújtani azzal, hogy az összefüggő szövegrészek margójára írjuk a szójegyzéket, magyarázatokkal, szinonimákkal. Így helyet és lehetőséget adunk arra is, hogy anyanyelvükön melléírják az adott szó jelentését, illetve magyar vagy anyanyelvi megjegyzéseiket a szöveghez fűzhessék, áttekinthetőbben dolgozhassanak. A szövegekhez a lexikai magyarázatok között szómagyarázatokat is csatolunk. Ezek egyik célja a szó jelentésének pontos meghatározása, a másik pedig, hogy a hallgatókat így is szoktassuk a szabatos megfogalmazásokhoz, definíciók, meghatározások alkotásához.

A lexikai ismeretek egy kicsi, de jelentékeny részét alkotják a latin szavak, kifejezések. Esetenként utalunk a latin szószerkezetek nyelvtani vonatkozásaira is, pl. a főnév és melléknév neme, egyeztetése, genitivuszos szerkezetek, többes szám stb.

A szövegelemzés oktatásának előfeltétele a *grammatikai, elsősorban mondattani elemzés* tanítása, gyakorlása. Hogy mennyire fontos – még anyanyelvű olvasó számára is – a jogi szövegek tudatos nyelvi - nyelvtani elemzése, arra utal Szilágyi Péter *Jogi Alaptan* c. jegyzetének (Tankönyvkiadó, 1995) a jogszabályértelmezésről szóló része (240. l.), amely az értelmezés négy módszere közül elsőként a nyelvtani értelmezést említi:

"A nyelvtani értelmezés mint a jogszabályértelmezés első mozzanata a jogszabály tartalmának a nyelvtan szabályai segítségével való feltárása, egyfelől a jogszabályban szereplő fogalmak és kifejezések szótani, másfelől a szövegszerkezet mondattani elemzése útján." (Az értelmezés további módszerei a logikai, rendszertani és történeti értelmezés.)

Mutatis mutandis hasonló módszerekkel élünk a jogi szövegelemzéseknél is, ha elsősorban nem is jogszabályokat olvasunk.

A mondatelemzés, ami a nyelvtanulás során időnként fölösleges logikai játéknak, rosszabb esetben diáknúzó trükknek tűnik a diák számára, a szakszöveg olvasásánál — nemcsak jogi szöveg esetében(!) — nélkülözhetetlen segédeszköz. A diákok hamar felismerik, hogy az egymáshoz kapcsolódó bonyolultabb szerkezeteket a legcélszerűbben mondattani elemzés segítségével lehet kibogozni. Természetesen meg kell találni a helyes mértéket, hogy a módszer ne csapjon át formalizmusba. Nem fontos megkövetelni például, hogy a hallgatók tudják valamennyi mondatrész

nevét, azt viszont igen, hogy megtalálják az egymáshoz kapcsolódó, egymásra épülő mondatrészeket, szó szerkezeteket. E cél érdekében az elemzés ágrajzos módszerét érdemes tanítani, az "ágakon" magát a szót (esetenként szókapcsolatot, szintagmát), a rá vonatkozó kérdést, és nem a mondatrész elnevezését jelöljük. Ugyancsak foglalkozni kell az összetett mondatok szerkezetével, különösen nagy figyelmet fordítva a közbeékelte mondatok felismerésére, a többszörösen összetett mondatok tagjainak egymáshoz kapcsolódására, a rámutatószók irányító szerepére. A mondat-elemzés az egész tanév során jelenlevő feladat.

A feldolgozandó szövegekhez bizonyos — a nyelvi tanulmányok során részben már megismert — jelenségek, nyelvtani formák kiemelése, egyes témák részletesebb kibontása kapcsolódik, megfelelő számú gyakorlattal. Ilyen témák pl. *bizonyos névmások speciális szöveggrammatikai szerepe* (a már említettre történő utalás a mutató névmások magas /ill. esetenként mély/ hangrendű alakjaival; a személyes névmás ragozott formáival; a vonatkozó névmási kötőszók ritkábban használt alakjai /pl. ki..., mi..., mely.../); *a határozottság esetei és kifejezése; a szórendi kérdések egyes szemantikai vetületei; a mondat téma - fókusz szerinti tagolása; szinonima jellegű, de különböző nyelvtani struktúrájú kifejezések* (pl. a definíció formáinak: a) nominális mondat b) **vminek** nevezünk **vmi** c) **vmi alatt/ vmin** értünk **vmi** stb. típusú mondatok egymás melletti gyakorlása, vagy a birtoklás különböző kifejezéseinek a) **vkinek** van **vmije** b) **vki** rendelkezik **vmivel** c) **vki** birtokol **vmi** stb. egymás mellé állítása); *igeneves és más tömörítő szerkezetek, illetve bonyolult összetételek felbontása, újraépítése.*

A nyelvtani anyag többnyire nem az egymásra épülés logikai sorrendjében, hanem az előfordulás szerint kerül bemutatásra, ill. gyakorlásra.

Mivel az oktatás kezdeti időszakában (január) a hallgatók még a magyar nyelvtan alapjainak egy részével nem ismerkedtek meg (igenevek, bizonyos határozóragok), az anyagban ezek bemutatására, magyarázatára is ki kell térni.

A feladatok, gyakorlatok az adott szövegegységben előforduló jelenségekre vonatkoznak. Szerepel közöttük az új vonzatok, kifejezések gyakoroltatása kiegészítéssel, szinonima-kereséssel, szavak, kifejezések meghatározásával. Visszatérő feladatként jelentkezik az egyszerű és összetett mondatok elemzése.

A szövegfeldolgozást, ill. tanulást segítő gyakorlatok között szerepel a fontos részek kiemelése aláhúzással, kulcsszavak, kulcsmondatok keresése, egy-egy mondat más szavakkal, szerkezetekkel való átírása, végül a vázlatkészítés.

Bár a tárgy oktatásának nem célja az olvasott szövegek tételes megtanultatása, mégis célszerű az egyes anyagok feldolgozása után valamilyen formában számonkérni a tanultakat, hiszen csak így mérhetik le a hallgatók önmaguk is a segédeszközként elsajátított módszerek hatékonyságát.

Az év végi vizsga az eddigi gyakorlat szerint csak írásbeli. Itt a hallgatók egy kb. 1 oldalnyi ismeretlen szakszöveget kapnak kézbe. Az ismeretlen szavak magyar nyelvű magyarázata is szerepel a papíron. A vizsga első részében a hallgatók a szöveg megértését ellenőrző kérdésekre felelnek, majd vázlatot kell készíteniük a szövegről. E feladatok megoldása közben kezükben van az eredeti szöveg, annak segítségével dolgozhatnak. A vizsga második részében (emlékezetből) össze kell foglalniuk az olvasott szöveg lényegét.

Viszonylag új tantárgy lévén a módszerek évről évre finomulnak, a csoport összetétele is nagy mértékben befolyásolhatja az elvégzendő anyag mennyiségét, a módszerek megválasztását. Eddigi tapasztalataim szerint a közepes és annál jobb hallgatók nagy kedvvel, szorgalommal végzik ezirányú tanulmányaikat, a szokásostól eltérő jellegű, fontos, szakmai "kihívásra" a legtöbben szívesen és jól felelnek.

Szende Virág:

A komplex nyelvtanítási módszer alkalmazása idegennyelvi környezetben

1989 és 1992 között alkalmam nyílt arra, hogy mint háziasszony három évet Németországban töltsék családommal. Szakmai tekintetben ropant tanulságos volt számomra ez az időszak annak ellenére, hogy a magyar mint idegen nyelv tanítására nem nyílt lehetőségem. Rákényszerültem azonban arra, hogy gyermekeimet — az egyik tíz, a másik tizenöt éves volt akkor — kétségbeejtően nehéznek tűnő körülmények között, a lehető legrövidebb idő alatt bevezessem a német nyelv rejtelmeibe. Mint később kiderült, nemcsak ők nyertek sokat azzal, hogy egy nyelvoktatásban jártas szülővel rendelkeznek, hanem magam is sok tapasztalatot szereztem oktatásuk során.

Gyermekeim mindenféle nyelvi előkészítés nélkül — addig csak angol (illetve orosz) nyelvet tanultak — kezdtek német iskolába járni. A nyelvtudás hiánya mellett az első időkben nehézséget jelentett számunkra a mienktől jelentősen eltérő oktatási rendszer és pedagógiai módszerek. Németországban már régen megszabadultak a poroszos stílustól, nem az átadás és számonkérés rendszere működik, hanem sokkal inkább az együttgondolkodásé. Nem arra törekszenek, hogy a gyerekekkel minél több tényanyagot sajátíttassanak el, hanem hogy megtanítsák őket önállóan gondolkodni, dolgokat megfigyelni, szabályszerűségeket felfedezni. Ez az igen időigényes beszélgetés módszerével történik. Mindebből nyilvánvaló volt, hogy mennyire sürgős volt a gyerekek számára elfogadható szinten megtanulni a német nyelvet.

Jóllehet Frankfurt am Main híres arról, hogy minden negyedik polgára külföldi, az iskolákban csak igen csekély mértékben segítik a gyerekeket a német nyelv tanulásában. A Grundschulében előírás szerint heti két, később heti egy órában foglalkoznak a rászorulókkal külön németórán, a gimnáziumban pedig egyáltalán nem. Így kénytelen voltam én magam vállalkozni gyermekeim tanítására. Az oktatás nem szorítkozott az iskolai feladatok elvégzésére, hiszen az érintkezés nyelvi formáit éppúgy el kellett sajátítani, mint a kellő terjedelmű szókészletet és a grammatika alapjait. A feladatom tehát az volt, hogy az idegen nyelvi környezet lehetőségeit is kihasználva a lehető legkomplexebb módon vezessem be gyermekeimet a német nyelv rejtelmeibe. Az iskolai feladatok elvégzésekor a teljes nyelvvel dolgoztunk, ugyanakkor minél gyorsabban el kellett végeznünk az alapok megépítését is. Ez a két irányból történő építkezés rendkívül nagy lelki-idegi megterhelést jelentett, ugyanakkor meglepő eredményekkel járt.

Nagyobbik lányom számára a német — az angol és az orosz után — a harmadik idegen nyelv volt, így ő a nyelvtanulásban már némi jártassággal rendelkezett. Kisebbik lányom azonban a magyar nyelvtan megismerésének is csak a kezdeteinél tartott, s a nyelvtani kategóriák ismeretének a hiánya hátráltatta munkánkat. Így, jóllehet az alapszemlélet azonos volt, a két gyereknél különböző módszerekkel kellett élnem.

Nagyobbik lányom esetében háromféle "tananyagot" használtunk: az első maga az élet volt, ahol a mindennapi érintkezés során rendkívül sok szó, mindennapi fordulat ragadt rá, s csupán egyes szavak, rövid mondatok értelmezésére volt szükség. A második tananyag a *Themen* c. nyelvkönyv volt, amit az adott körülmények között félelmetes gyorsasággal végeztünk el. Erre szükség is volt, mert meg kellett előznünk azt, hogy a beszéd folyamán tudatlanságból és figyelmetlenségből keletkező grammatikai hibák rögzüljenek. Az ilyen megcsontosodott hibáknak a kijavítása később már szinte lehetetlen. A harmadik tananyag pedig maga az iskolai

anyag volt. Minden tantárgy adott alkalmat arra, hogy valamilyen új nyelvi ismeretre szert tegyünk.

A tanulás során elsődleges szerepe volt a köznapi beszéd, rövid írássok, feliratok, magyarázó szövegek megfigyelésének. "Tanulmányi séták" alkalmával elolvastuk és megértettük az üzleteken és üzletekben szereplő feliratokat, eligazító táblákat. Bizony ott is elég sok hibás feliratot találtunk, melyek kijavítása is gazdagította a nyelvtanulók tudását. Mivel az egyik kedvenc időtöltés ott is a tévézés volt, mód nyílt arra — ha burkoltan is —, hogy ezt a szórakozást is felhasználjam tanításra. A legjobb oktatófilmeket maga a televízió programja produkálta, hiszen mindig találtunk életkornak és érdeklődésnek megfelelő műsort. Nem kellett mást tenni, mint a gyerekekkel együtt tévézni, és őket a megértésben tolmácsként segíteni. Így aztán egyes gyakran hallott fordulatok lassan átmentek a használatba is. Sőt más anyag feldolgozásakor alkalmanként vissza lehetett utalni egy-egy filmrészletre, s a képsor felidézése segítette a szöveg megértését.

A *Themen* anyagának az elvégzésekor a nyelvtan lépésről lépésre történő megismerése során sok automatizáló gyakorlatot oldottunk meg. Úgy tapasztaltam, hogy a gyerekeknek szüksége volt ilyenfajta automatizálásra és egyúttal a nyelvtani ismeretek különböző szinteken történő rendszerezésére is. A rendszerezés minden életkorban fontos, mert a legkisebb gyermek is képes és szeret kategóriákban gondolkodni, ha ezek a kategóriák bizonyos életkorban még meglehetősen sajátosságosak is. Tizenöt éves korban már lehetőség van arra, hogy a tanuló megismerkedjen a tanulandó nyelv teljes nyelvtani rendszerével, és az átfogó nyelvtani szabályok megértése után aprólékos munkával kitöltse a keretszabályokat.

Tulajdonképpen ezt a munkát végeztük el, amikor a mindennapi iskolai feladatokkal foglalkoztunk. A közös munkának talán ez volt mindkét fél számára a legérdekesebb és legproduktívabb része. Kipróbálhattunk egy régi jó módszert, amit a nyelvtanulásban már-már elvetettek: a memoriter hasznosságát. Mint kiderült, ezt a módszert helyesen alkalmazva és a nyelvtanulás folyamatába megfelelően beépítve ma is jó eredménnyel lehet alkalmazni, sőt bátran kijelenthetem, hogy nem lehet mellőzni. Nagyobbik lányom az első nyelvtani-mondattani ismereteket egy elég bonyolult matematikai definíció megértése és megtanulása során szerezte meg.

A definíció így szólt: "Verbindet man lineare Gleichungen mit *und*, so Entsteht eine Aussageform, die lineares Gleichungssystem heißt. Die Lösungsmenge des linearen Gleichungssystems ist gleich der Schnittmenge der Lösungsmengen der linearen Gleichungen." (Ha elsőfokú egyenleteket és-sel kötünk össze, akkor olyan kifejezés jön létre, amelyet elsőfokú

egyenletrendszernek nevezünk. Az elsőfokú egyenletrendszer gyöke azonos az elsőfokú egyenletek gyökei halmazainak metszetével.) Amikor ma ezt a mondatot újra elolvasom, számomra is merészségnek tűnik az, hogy ezzel a mondattal a nyelvtanulás első heteiben egyáltalán foglalkozni mertem. De az élet erre kényszerített minket, hiszen matematikából éppen ez volt az aktuális anyag, s azt bizony meg kellett tanulni. És ezzel a hajmeresztő merészséggel csodálatos eredményeket értünk el.

A definíció tartalmi megértése a gyerek számára nem okozott gondot, néhány szó lefordítása és a mellékelt ábra tanulmányozása ebben segítségére volt. A két mondat kapcsán azonban több nyelvtani szabályról lehetett beszélgetni:

1. A feltételes mondat szabályai (Verbindet man..... , so.....), kitekintéssel az általánosabban ismert "Wenn..... , dann...." formára.
2. A vonatkozó névmás formái, használatuk (..... *eine Aussageform*, **die** lineares Gleichungssystem heißt).
3. A birtokos szerkezetnek a magyarétól eltérő formája (Die Lösungsmenge des linearen Gleichungssystems...).
4. A melléknévnek is lehet vonzata ugyanúgy, mint az igének (gleich der Schnittmenge.....).
5. Általános alany (Verbindet man.....).
6. Szórend: egyenes, fordított, mellékmondati. Mindháromra található példa a szövegben.

A feldolgozás után a megértett szöveget meg kellett tanulni, ezzel rögzítettük a szavakat és részben a nyelvtani ismereteket is. Csak részben, mert a teljes rögzülés csak a hat témakör részletes feldolgozása után történt meg. Vagyis a megismert nyelvtani formák mintájára a már tanult egyszerűbb szavakból újabb példákat konstruáltunk. Természetesen utána kellett néznünk a főnév-, melléknév- és igeragozás kérdéseinek is, s ehhez használtuk a nyelvkönyvet. Később is megmaradtunk ennél az eredményesnek bizonyuló módszernél, mivel lányom ezeket a megtanult szövegeket állandó hasonlítási alapnak tekintette. Három hónapig tartó intenzív munka után már elutasította a segítséget, s iskolai munkáit, még a komolyabb beszámolókat is, ha nem is hibátlanul, de önállóan végezte el. Hogy ez a komplex módszer mennyire használható, bizonyítékként beszámolhatok arról, hogy azóta leányom ezzel a módszerrel megtanulta az angol nyelvet is úgy, hogy angolul tudott érettségi vizsgát tenni Angliában,

s az egyetemen két év alatt letette a tanulmányaihoz szükséges alapvizsgát görögéből, héberből és latinból.

Kisebbik lányom esetében nemcsak a magyar nyelvtani ismeretek hiánya okozott gondot, hanem zárkózott alaptermészete is, ami egyaránt hátráltatta a nyelvtanulásban és a kapcsolatteremtésben. Általában — magyar nyelven is — keveset beszélt, ezért ő eleinte az olvasásban és az értesben fejlődött gyorsabban. Bebizonyosodott, hogy egy tíz év körüli gyermek számára fontos az, hogy ismeretei minél több irányból nyerjenek megerősítést. Ezért oktatásánál bevettem a teljes módszertani eszköztárat. Rendszeresen haladtunk a *Képes német nyelvkönyv*, majd a *Themen gyermekeknek* című nyelvkönyvekben, s a nyelvi környezet előnyös hatását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az iskolai éves anyagot egy hónap alatt elvégeztük.

Fontos szerepet játszott az olvasás- és beszédtanításban a rendszeres meseolvasás. Természetesen a szókincs bővítését is szolgálta, és emellett nagy örömet is szerzett a gyerekeknek. Hamarosan szinte hibátlanul olvasott, már látott vagy egy szócsaládhoz tartozó szavakat felismert, sőt néha egész mondatokat lefordított. A szöveg feldolgozását rendszerint a következő lépésekben végeztük:

1. A szöveg meghallgatása (rendszerint én olvastam fel először a rövid mesét), közben a rajzok, képek megfigyeltetése.
2. Első olvasás után megbeszéltük, hogy mi lehet a mese tartalma.
3. A szöveg elolvasása szakaszonként segítséggel, közben a kiejtés javítása, kiejtési szabályok megbeszélése.
4. Mondatonkénti olvasás, az ismert szavak és az illusztrációk segítségével a mondat értelmének megfejtése, fontos új szavak jelentésének megkeresése. Bevezetés a szótárhasználatba. Közben egyes nyelvtani problémák megbeszélése.
5. A szöveg összefoglalása magyar nyelven szóban, majd német nyelven írásban, a szövegben előforduló szavak, szövegrészek felhasználásával.
6. A leírt kivonat megtanulása.

A nyelvtan tanulásában sokat segített az iskolai nyelvtananyag, amely éppen a főnév- és igeragozást tartalmazta. Mivel a gyermek számára az eset megnevezés nem volt értelmezhető, helyette a kérdéseket alkalmaztuk, ahogy az iskolában is: Wer-Fall, Wen-Fall, Wessen-Fall, Wem-Fall (Ki?, Kit?, Kinek a ....?, Kinek?). Az igeragozásnál több időt kellett a

tőhangváltós igékre fordítani, mivel ezek eltértek a szabályostól, nem illeszkedtek a gyerek által elfogadott rendszerbe. Itt csak a nagyszámú gyakorlás, időszakonkénti visszatérés jelenthetett megoldást. A tanulás megkönnyítése céljából színes ragozási táblázatokat készítettünk, amelyeket a lakás forgalmasabb részein kifüggesztettük.

A szókincsbővítés több módon történt, legkedvesebb formája a lakás "feliratozása" volt. Cédulákat ragasztottunk az ajtókra a helyiségek nevével (Wohnzimmer, Schlafzimmer, Eßzimmer, Küche, Bad), a konyhaszekrényekre a bennük található tárgyak nevével, a gyerek felcímkézte a fűszeres üvegeket, miután egyszer tévedésből cukor helyett sót tettem a limonádéjába. Így játszva megtanulta a lakásban található berendezési tárgyak, a konyhai eszközök, a konyhában használt anyagok nevét. Amihez ez nem adott elegendő segítséget, ahhoz a szép számban kapott reklámújságokat használtuk fel. Vágtunk, ragasztottunk, feliratoztunk, s egy-egy témakörben egész "műalkotások" jöttek létre, amelyek ismét valamelyik falra kerültek.

Ugyancsak érdekes gyakorlat volt azonos szöveg párhuzamos (magyar-német) olvasása. Én a Biblia teremtetést leíró részét választottam, mert az alkalmat adott olyan alapszavak megtanulásához, mint *világosság, sötétség, nappal, éjszaka, ég, föld, víz.....* A nyelvtanban pedig lehetőség nyílt a felszólító mód elsajátítására. A kivonatból ismét remekül tanultunk, mert ezek olyan lexikai-grammatikai ismereteket tartalmaztak, melyek gyakorlása az egész család számára hasznos volt.

A nyelvtanulásnak kétségtelenül ez volt a legkellemesebb része, mentes volt mindenféle szorongástól. A "tanulmányi séták" azonban mindig kis félelemmel kezdődtek. A gyerekek ugyanis ki kellett próbálnia az otthon már begyakorolt formulákat. Vásárolnia kellett, információt kellett kérnie. Némi húzódozás ellenére ezekre a feladatokra is sort kerítettünk már a tanulás elején, mert egy-egy sikeres akció nagy biztatás volt a további munkához.

Közvetett módon ugyan, de kétségtelenül segítette a nyelvtanulást és a német környezetbe való beilleszkedést is a zene. Nemcsak a megtanult német dalokra gondolok, ami a tanítás folyamán természetes volt, hanem a tanórán kívüli zenetanulásra is. A zene szeretete, a zene nemzetközi nyelve meglepően gyorsan juttatta el a tanárt és tanítványát egymás megértéséhez. A negyedik furulyaóra után már nem igényelték a segítségemet, sőt leányom kimondottan kért arra, hogy ne legyek jelen az órán. Biztos vagyok abban, hogy ez a sikeres együttműködés jelentősen oldotta a gyerek félelmeit, szorongását. Talán az is igaz, hogy ez a szabad, félelemnélküli, nem teljesítményorientált zeneoktatás is hozzájárult ahhoz, hogy leányom később a zenei pályát választotta.

Közös, megfeszített munkánk eredménye kisebbik lányomnál körülbelül a hatodik hónapban hozott látványosabb eredményeket, s az első tanév végén ő is teljes értékű és viszonylag jó bizonyítványt kapott. A leírt komplex nyelvtanulási módszerrel tehát egyéni tanulóknál jó eredmény érhető el, érdekes lenne a kísérletet kiscsoportos formában is elvégezni, ez bizonyára hasznos tapasztalatokat hozna a magyarnak mint idegen nyelvnek az oktatásában is.

Gyúró Istvánné:

Egyes módszertani megoldások a Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola számára írott tankönyvekben

A kedves olvasó a Szemle előző számában már átfogó információt kapott Dávid Mária tollából a könyvek megszületésének körülményeiről és az első két kötet tematikájáról. Az én szándékom az, hogy röviden szót ejtsek a könyv megírásával kapcsolatos néhány problémáról és azok megoldásáról. Ezen belül kissé bővebben szeretnék szólni a nyelvtani anyagok prezentálásáról és gyakoroltatásáról, néhány példával illusztrálva is eljárásunkat.

Elöljáróban megemlítem, hogy 1996 nyarára megszületett az 5. osztálynak írott tankönyv is, amely koncentrikusan bővíti az első két könyv tematikáját. A leckék felépítése hasonló az előzőekéhez, azzal a különbséggel, hogy kissé csökkent a szerepe a párbeszédese részeknek a narratív részek javára, és az utóbbiak a mesék világából lassan átvezetik a gyerekeket a realitások területére (rövid életrajzokkal, geográfiai leírásokkal stb.).

Ha a kezdetekre visszatekintünk, meg kell vallani, hogy több szempontból is nagyon ingoványos területen éreztük magunkat. Egyrészt azért, mert soha nem tanítottuk a jelzett korosztályt, másrészt mert nem tudtunk állandó, sőt még ritka, de rendszeresen ismétlődő kapcsolatban sem lenni a lendvai kollégákkal és gyerekekkel. Két-három iskola- és óralátogatás után mégis bátorzkodtunk belevágni a "mű" megírásába. Növelte a nehézségeket az, hogy az első két osztályban a gyerekek csak orális oktatásban részesültek magyarórakon, és a tananyagukról egy nagyon vázlatos témasort és szöszedetet kaptunk csupán. Arról sem volt igazán fogalmunk,

hogy milyen a második osztály befejezése után a gyerekek általános nyelvtani tudásszintje. Így szisztematikus, tételes nyelvtani oktatásról nem lehetett szó, a nyelvtani anyag lineáris tárgyalásáról pedig még kevésbé. A koncentrikus és egyben súlypontoszó grammatikai anyagismertetést és gyakoroltatást tudtuk csak választani, mint egyetlen célravezető megoldást. Tehát a gyakran előforduló nyelvtani formákra (mint helyhatározói, időhatározói ragok, számnevek, felszólító mód, tárgyeset, okhatározói mellékmondat stb.) többször visszatértünk, mégpedig olyan módon, hogy a szövegekből (főként a dialógusokból) kiemeltünk 1-2 fontosabb nyelvtani alakot, és azok gyakoroltatására szántunk néhány feladatot. Az első két könyvben a leckék nem tartalmaztak semmiféle nyelvtani magyarázatot vagy táblázatot. Az utóbbiak az útmutató végén kaptak helyet. A szövegek megírásánál nem nagyon korlátoztuk magunkat egy redukált nyelvtani anyagra, hanem azok a beszélt nyelv sokféle grammatikai formáját tartalmazták, főként már a 4. osztálytól, mivel joggal feltételeztük, hogy a kétnyelvű környezetben élő gyerekek passzív nyelvtudása jóval nagyobb, mint az egynyelvű környezetben élőké.

Magától értetődő, hogy egyik fő célunk az volt, hogy a feladatokat megpróbáljuk a gyerekek életkori sajátosságához illően a lehető legérdekesebbé tenni. Ezen célból - főként az első két könyvben - nagyon sok játékos, rajzos gyakorlat szerepelt. Emellett, ahol lehetséges volt, becsempésztük a gyakorlatokba is, nemcsak a szövegekbe a gyerekek otthoni környezetét és az ott lakó emberek tevékenységét. A következőkben néhány példával illusztrálni szeretném a fent leírtakat. A példák a "Kerek perec" c. (4. osztályos) tankönyvből valók.

A 2. lecke dialógusának a témája a lendvaiak és a környékeliek egyik tradicionális tevékenysége és egyben ünnepe, a szüret volt.

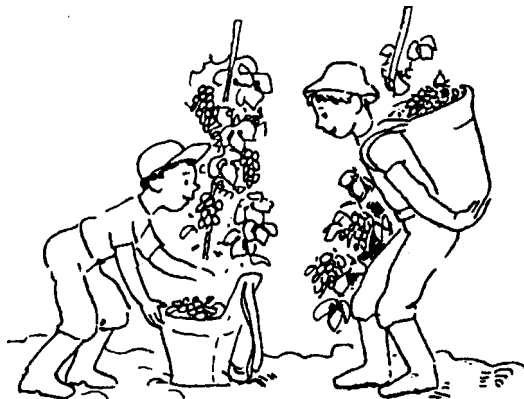
Sonja, Marika, Valika és Tomi tanítás után megy fel a Lendva-hegyre szőlőt szüretelni.

Sonja: A szüleitek mikor jöttek ki dolgozni, Marika?

Marika: Már korán reggel. De apukám már tegnap és tegnapelőtt is kint volt a pincénél kimosni a hordókat, előkészíteni a darálót, a puttonyokat, a kádat és a prést.

Sonja: Most szabadságon van apukád?

Marika: Igen, szüretkor mindig szabadságot vesz ki, ha tud.

Sonja: És a pécsi rokonok is itt vannak már?

Marika: Sajnos, még nincsenek. Azt telefonálták, hogy szombaton jönnek.

Az párbeszédhez kapcsolódó egyik nyelvtani gyakorlat is szüretről szól, egyúttal a helyhatározói szuffixumokat hivatott gyakoroltatni.

4. Hogyan lesz a szőlőből bor?

A szőlőtőke..... leszedjük a fürtöket,

és a vödör..... tesszük. A teli vödör.....

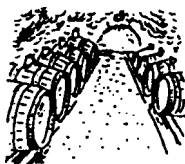
a puttony..... öntjük a szőlőt,
onnan pedig

a morzsoló..... . Amikor ledaráljuk, a kád..... kerül, és abból

a prés..... merjük. A prés.... egy sajtár..... folyik a finom édes must, majd

végül a hordók..... kerül.

Egy kifejezés (fáj valami valamitől) gyakoroltatására hadd álljon itt egy másik gyakorlat a kedves kis bumfordi figurákkal, amelyek (csakúgy, mint a többi rajz) Aldea Mária kolléganőnk virtuóz rajztudását dicsérik.

11. Felelj a kérdésekre a példa szerint!

Mitől fáj a gyomrod?

A sok musttól.

Mitől fáj a fejed?

A nátha..... .

Mitől fáj a torkod?

A sok fagyi..... .

Mitől fáj a fogad?

A sok édességtől.

Mitől fáj a szemed?

A rossz fény..... .

Mitől fáj a hasad?

A sok szőlő..... .

A megfelelő képeket kössétek össze!

A tankönyv írásakor azt is figyelembe vettük, hogy a gyerekeknek nagy a mozgásigényük és nagyon kreatívak, imádnak eljátszani és elkészíteni különböző dolgokat, ha jól irányítják őket. Ezt az élettani sajátosságot nemcsak párbeszéd, mesék eljátszásánál lehet kamatoztatni, hanem nyelvtani gyakorlatokat is lehet ráépíteni.

A következőképpen próbáltuk élménydúsabbá tenni a mozgást kifejező igéket:

7. Játsszátok el a versbéli mozgásokat!

A tízéves rohan,
A húszéves szalad,
A harmincéves siet,
A negyvenéves halad,
Az ötvenéves ballag,
A hatvanéves baktat,
A hetvenéves meg-megáll,
A nyolcvanéves botorkál,
A kilencvenéves alig áll, alig él,
A százéves, ha megéri, bizony csak üldögél.

Másoljátok le a mozgást jelentő igét a versből! Milyen szavakat ismertek még, amelyek haladást jelentenek? Írjátok le őket!

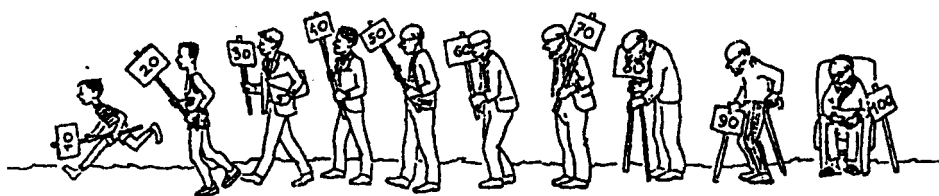
.....

.....

.....

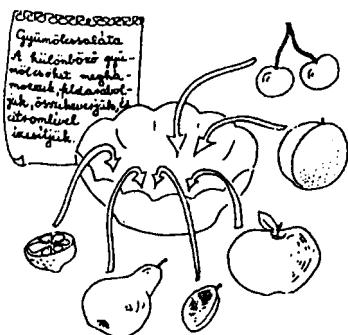
.....

.....

Ezen az úton továbbhaladva a tárgy gyakoroltatására egy alkalommal oly módon próbáltuk aktivizálni a gyerekeket, hogy gyümölcssalátát készítettünk velük.

11. Készítsetek gyümölcssalátát!

Írjátok le, milyen gyümölcsöket tesztek bele!

Teszünk bele körtét,.....

.....

.....

.....

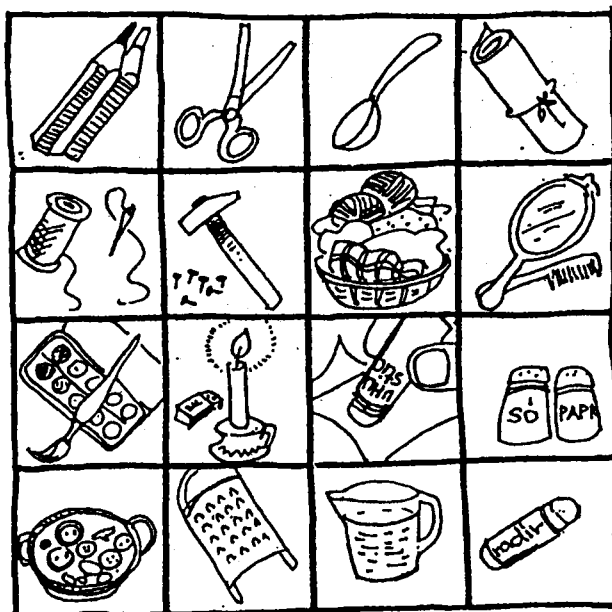
.....

.....

Egy másik kifejezést (szükség van valamire valamihez) viszont a Lendván és a környező falvakban oly kedvelt álarckészítéssel kötöttük össze.

1. Válasszátok ki, hogy mire van szükségetek az álarckészítéshez!

Szükségünk van:

.....

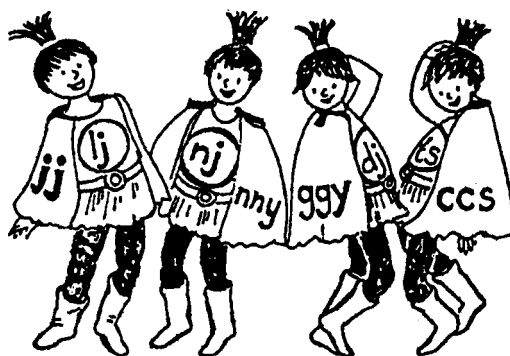
.....

.....

.....

A nyelvtani gyakorlatokból adott ízelítő után hadd említsem meg, hogy a negyedik osztályos tankönyvben még szisztematikusan tovább folytattuk a szlovén gyerekek számára nehéz hangok, ill. hangkapcsolatok gyakoroltatását. Egyik ötletes nyelvtani és egyben fonetikai gyakorlat a felszólító módú formák kiejtési problémájára, a részleges hasonulásra hívja fel a gyerekek figyelmét.

A jelmezbe bújt hangok

1. Húzd alá azokat a szavakat, amelyekben jelmezbe bújt hangot találsz, ha kimondod őket! Másold le a mondatokat!

Ne izgulj! Tomi nagyon ügyes!

.....

Most már menjünk haza, mert éhes vagyok!

.....

Tudjátok, mit? Tegyük ki a madáretetőket!

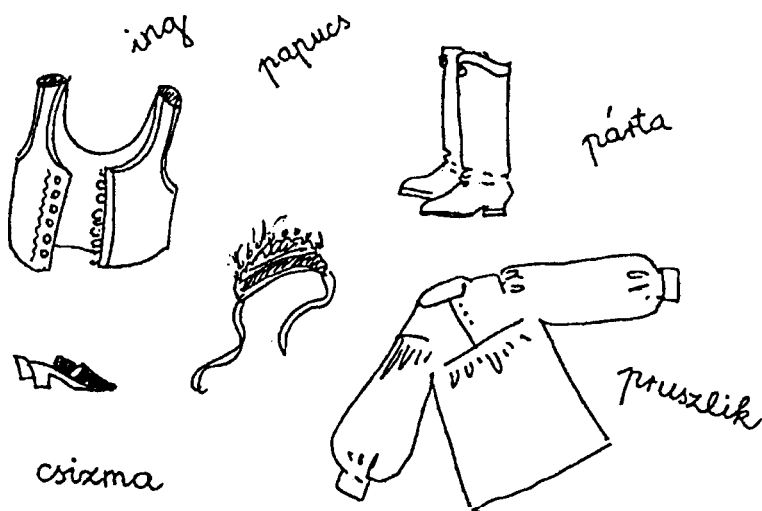
.....

Segíts felhúzni a szánkót!

.....

Az előző típusú gyakorlatok után a negyedikes könyvből még szeretném bemutatni a szógyakoroltatás egyik ötletes módját, amellyel több alkalommal élünk.

Találjátok ki, hogy melyik tárgynak mi a neve! Kapcsoljátok össze a megfelelő párokat!

Végezetül arról szeretnék említést tenni, hogy az 5. osztályos tankönyvhöz nem nyelvtani összefoglaló táblázatot kértek a lendvai kollégák, hanem sajnálatos módon leckénkénti magyarázatokat és táblázatokat. Jobb meggyőződésünk ellenére eleget tettünk kérésüknek, bár úgy gondoljuk, hogy a gyerekek számára a leckék unalmasabbakká, nehezkesebbekké váltak. A nyelvtani összefoglalásra, táblázatokra inkább a tanároknak van szükségük, bár az előző könyvekhez mellékelt módszertani útmutatóban elég részletes tájékoztatást kaptak.

Az 5. osztályos tankönyvben is igyekeztünk a gyakorlatokat érdekekké és játékosakká tenni. Emellett továbbra is nagy súlyt fektettünk a helyi vonatkozásokra. Minthogy azonban a terjedelem és az idő erősen korlátok közé szorított minket, a "komoly" táblázatok bizony kiszorítottak néhány jó gyakorlatot.

TANANYAGAINK BEMUTATÁSA

Chikán Ildikó:

Az új közgazdász szakirányú nyelvkönyv²

A Magyar Nyelvi (volt Kodolányi János) Intézet - a régi NEI - Magyar Nyelvi Tagozatán intenzív magyar nyelvtanítás folyik annak érdekében, hogy a szeptemberben magyarul még egyáltalán nem tudó, de magyar egyetemekre pályázó külföldi diákok a következő év júniusában sikeres egyetemi felvételi vizsgát tehessenek magyar nyelvből és magyar nyelven szaktárgyakból.

Az első félévben a különféle szakokra készülő hallgatók azonos tankönyvekből³ sajátítják el a magyar nyelv alapjait. A második félévben azonban választott pályájuknak megfelelően ún. szakirányú nyelvkönyvekből tanulnak. A szakirányultság elsősorban a szókinszben, a feldolgozandó szövegek témájában mutatkozik meg. A nyelvtani jelenségek megtanítását tekintve a tankönyvírók igyekeznek összhangot teremteni a különféle szakirányú nyelvi könyvek között.

A szakirányú nyelvkönyvek írásának és használatának több évtizedes hagyományai vannak intézetünkben. A hetvenes évek elején ún. orvosi, műszaki és társadalomtudományi⁴ szakirányú nyelvkönyvek készültek. (Ez utóbbiból tanultak a leendő közgazdászok.) Ezeket a '80-as évek elején újabbak váltották fel, amelyek, mint alapra, az 1980/81-es tanévben először használt Színes Magyar Nyelvkönyvre épültek. Ekkor már önálló könyvek készültek az agrár, a bölcsész, a közgazdász, a műszaki és az orvosi szakirány számára.

Az 1982-re elkészült ún. "közgazdász nyelvkönyv"⁵ történelemmel és gazdasággal foglalkozó szövegei a kor szellemének megfelelően a marxista történelem- és gazdaság szemléletet tükrözték. Több szöveg a '70-es évek végén fennállt gazdasági helyzetet tárgyalta. Az évek múlásával az adatok elavultak, a politikai változások a történelmi-gazdasági szemléletben is változásokat eredményeztek. Már a '80-as évek végén kiegészítő

---

2 Elhangzott a VI. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián, 1996. április 3-án

3 Erdős-Kozma-Prileszky-Uhrmann: Színes Magyar Nyelvkönyv vagy Kovács Mária: Itt magyarul beszélnek

4 Szerzők: Andrassy-Seregy-Uhrmann

5 Szerzők: Chikán-Giay-Kovácsné, dr. Récsei M.- Pákozdyne

anyagot kellett készíteni a könyvhöz az elavult adatok időszerűsítésére, illetve a kieső szövegek pótlására, újabban felmerülő témák (pl. környezetvédelem) tárgyalására.

Természetesen nemcsak a szövegek elavulása, hanem az intenzív nyelvtanítás közben felgyűlt újabb tapasztalatok is sürgettek, hogy új nyelvkönyvet írjunk a leendő közgazdászok számára. Az egy éve indult munkát hárman végezzük: Garay Melinda, Csonka Csilla és jómagam.

A körülbelül húsz tanítási hétre, azaz 260-280 tantermi órára tervezett nyelvkönyv tizenkét leckéből áll majd, esetleg kiegészítve néhány szakszöveggel. Az egyes leckék két-két szöveget tartalmaznak, az első az emberiség történetének egyes korszakait vizsgálja gazdaságtörténeti szempontból (pl. Ipari élet a középkorban, A merkantilista világkép), a második pedig egy-egy, a közgazdászok érdeklődési körébe tartozó nemzetközi szervezetet mutat be (pl. ENSZ, GATT, IMF, EGK).

Az elmondottakból következik, hogy a szövegek a hozzájuk csatla-kozó lexikai gyakorlatokkal elsősorban a szakszókincset bővítik. Ugyanakkor a megismertetendő újabb nyelvtani anyag bemutatására is szolgálnak. Itt és most nem a szövegekkel, hanem a könyv nyelvtani anyagával szeret-nék foglalkozni, mely a magyar nyelvet idegen nyelvként tanítók számára esetleg egy-két újdonságot is tartogat.

A második félévi nyelvkönyv feladata az első félév során lefektetett nyelvi alapok erősítése, a régi ismeretekből kiindulva az ismeretek bővíté-se. Mi az ismétlést, bővítést rendszerező összefoglalással kapcsoltuk össze többféle módszert ötvözve, s nem titkolt célunk volt az, hogy könyvünk egyfajta nyelvtani kézikönyv is legyen hallgatóink számára, amelyet későbbi tanulmányaik során is elővehetnek, ha valamiben kétségeik lenné-nek. E kézikönyv-jelleget szolgálgják a különféle összefoglaló táblázatok és a pontokba szedett szabályok.

A nyelvtan a nyelvtani gyakorlatokkal együtt kívánja elérni e sokrétű célt: a nyelvi rendszer és a szabályok megértését és begyakorlását. Itt újra ki kell térnem a szókincsre. A szakszövegek értelemszerűen kevés lehetőséget nyújtanak a köznyelvi szókincs bővítésére. Így a nyelvtani rész első-sorban a köznyelv szavaival dolgozik, új szavakat is bevezet, míg a nyelvtani gyakorlatok a kétféle — köznyelvi és szakmai — szókincset forgatják, gyakorolják.

A nyelvtan felosztása konzervatívnak tűnhet, mivel nagy vonalakban a leíró nyelvtan rendszerező módszerét alkalmazza. A formát kitöltő tar-talom azonban már arra összpontosít, mi a fontos az idegen ajkúak számá-ra.

Indulásként az 1. leckében táblázatokban rendszerezzük az első fél-évben tanultakat, emellett foglalkozunk olyan helyesírási és kiejtési kérdé-

sekkel is, mint a régi nevek írása-kiejtése, szótagolás és a magyar elválasztási szabályok, az írás és kiejtés eltérő volta a hasonulás eseteiben. Hangsúlyozottan foglalkozunk az indulatszavakkal, a felkiáltó és óhajtó mondatnál mint a köznyelv elengedhetetlen elemeivel, melyekkel korábban hallgatóink alig-alig találkoztak. Az első leckében kezdjük el a még ismeretlen névszóragok, névutók bevezetését és a szóképzés több leckén át húzódó bemutatását, gyakorlását.

A 2. leckében az igenevek képzését és használatát foglaljuk össze. Az alapfokú tanulmányokra visszautalva szabályokba foglalva ismételjük az igekötős igék szórendjét önmagukban és az "akar, tud" és hasonló igékkel alkotott szerkezetekben. Bőven foglalkozunk a melléknévi igenevek jelzői és állítmányi szerepén túl a főnevesült és összetett szavakban előforduló alakjaival is, köznyelvi és szaknyelvi szavakban (mosógép, hűtőszekrény, törvényalkotó stb.).

A létigéből képzett "levő" és "való" igenevek tárgyalásánál újdonság a korábbi közgazdász nyelvkönyvekhez képest a "való" igenév minden jelentésének megismertetése a diákokkal. A 3. lecke további része összefoglaló táblázatokat tartalmaz a névutókról és újszerű táblázatokat a határozószavak és egyes igekötők kapcsolatáról, a határozószavak (névutók) ragos, jeles és képzett alakjairól. E táblázatok egyes elemeit igen-igen nagy munkával vagy egyáltalán nem tudnák a diákok szótáraikban megtalálni (pl. bentről, bent, be-, beljebb, legbeljebb, benti, benső; hátulról, hátul, hátra, hátrébb, hátsó). (Ld. az 1. és 2. sz. melléklet.)

A rendszerezve, összefoglalva új ismeretek adásának az elve érvényesül a 4. leckében is, ahol felsoroljuk a lehető legtöbb igekötőt. A különféle funkciók tárgyalásán túl egy-egy igének példamondatokkal mutatjuk be a lehető legtöbb igekötős alakját. E lecke igen fontos táblázata az, amely az igekötős igéket a szoros szókapcsolatokkal (frazeológiai egységekkel) együtt tárgyalja. A frazeológiai egységek előtagjai tárgy- vagy határozóragos főnevek, amelyek az igekötőkkel azonos szórendi szabályokat követnek. Néhányuk már igekötős igévé vált gyakorlatilag. (Vö. egyetért — szert tesz vmire) Pl.: Kiszalad a kertbe. Valóra válik az álmod. Nem szaladsz ki a kertbe. Nem válik valóra az álmod. (Ld. még a 3. sz. melléklet.)

Az 5. lecke a tárgyas és tárgyatlan ige- és szoros szókapcsolatpárokra vonatkozó ismereteket bővíti és foglalja össze. Igyekszünk ezeket az ismereteket is aktívvá tenni a lehetséges átalakítások bemutatásával, gyakorlásával. Pl.: Új kapcsolatok jöttek létre. Új kapcsolatokat hoztak létre. (Ld. a 4. sz. melléklet.)

A 6. lecke tömören pontokba szedi az alanyi és tárgyas igeragozás használatának szabályait, és igen részletes, bármikor elővehető táblázatot ad a határozatlan és határozott tárgyról.

A következő apró újdonság a 8. leckében található, ahol az alárendelt mondatok tárgyalása okán sok köznyelvi mondatkezdő panelt adunk meg: Azt hiszem, ... úgy látom, ... stb.

Eddigi nyelvkönyveink csak a tárgyi alárendelt mondat időviszonyait tárgyalták (Azt mondta, hogy elmegy /elment.), holott más esetekben is gondot okozhat idegen ajkúak számára az anyanyelvükben finoman kifejezett időviszonyok visszaadása magyarul. (Például jövő a múltban.) Könyvünkben próbáljuk megtenni az első lépéseket e problémakör kidolgozásának hosszú útján. (Pl.: Most nyugodt lenne, ha segítettél volna neki/ha segítenél most neki, ha segítenél majd neki.) (Ld. még az 5. sz. melléklet.)

A 9. leckében a sajátos jelentéstartalmú mellékmondatokat és a mellérendelt mondatokat tárgyalva, gyakorlati szempontból foglalkozunk a különféle formai átalakításokkal azonos tartalmú mondanivaló esetén: következményes és következtető, megengedő és ellentétes, következtető és magyarázó viszonylatban.

A feltételes és a felszólító módé a 10. lecke. Részletesen kitérünk azokra az esetekre, amelyekben a "szubjektív" igemódok a kötőmód szerepét töltik be, túlmenve természetesen az alapfokú nyelvkönyvekben megadott eseteken. Rámutatunk azokra a helyzetekre is, amikor a beszélő választhat, hogy érzése, véleménye kifejezésére melyik igemódot használja (Pl.: Nem valószínű, hogy eljön/eljönne/eljöjjön.), tehát objektív ténynek véli, amit mond, vagy megengedi magának a tévedés lehetőségét. (Ld. még a 6. sz. melléklet.)

A továbbiakban a korábbi közgazdász nyelvkönyvben megkezdett utat követve foglalkozunk az előre- és visszautalás összefüggő beszédben, szövegben használatos eszközeivel. A névmások, személyragos névutók stb. tanulásakor természetesen utaltunk már szerepükre az ismétlések elkerülésében. E végső összefoglalás tudatosítása kíván lenni mindannak a sok gyakorlati tapasztalatnak, amelyet a többhavi közös munka során hallgatóink szereztek.

Az utolsó, nyelvtant is tartalmazó lecke ritka vagy régies nyelvi jelenségeket, apró kérdéseket tárgyal, s még egyszer, utoljára felhívja a figyelmet a helyes szótárhasználatra olyan többjelentésű, azonos vagy hasonló alakú szavak segítségével, melyek az év során újra és újra felbukkantak. (Pl.: a "tart" ige vagy a "szín, szint, szinte, szintén" szavak.)

Úgy gondolom, munkánkban több olyan nyelvi kérdést vetünk fel, melyek továbbgondolása minden, magyart mint idegen nyelvet tanító kolléga számára szükséges és hasznos volna. Ehhez a továbbgondoláshoz kívánok jó munkát szerzőtársaim — Csonka Csilla és Garay Melinda — nevében is.

(1. sz. melléklet)

Egyes határozószók és névutók végződéses alakjai

Egyes határozószók és névutók is kaphatnak különböző végződéseket (képzőket, jeleket, ragokat), így a hely- és időviszonyokat még pontosabban fejezhetjük ki a segítségükkel.

honnan?	hol?	hova? (meddig?)
innen	itt	ide (idébb) eddig ~idáig (meddig?)
onnan	ott	oda (odébb/odább) addig ~odáig (meddig?)
kintről	kint/kinn (leg)kijebb	ki- kijebb legkijebb
bentről	bent/benn (leg)beljebb	be- beljebb legbeljebb
fentről	fent/fenn (leg)feljebb	fel- feljebb legfeljebb
fönről	fönt/fönn (leg)följebb	föl- följebb legföljebb
lentről	lent/lenn (leg)lejjebb	le- lejjebb leglejjebb
erről	-	erre errébb (közelebb)
arról	-	arra arrébb/arráb (távolabb)
kívülről	vmin kívül legkívül	kívülre legkívülre
belülről	vmin belül legbelül	belülre legbelülre
felülről	vmin felül legfelül	felülre legfelülre
fölülről	vmin fölül legfölül	föülre legfölülre
alulról	alul legalul	alulra legalulra
előlről	elől legelől	előre előrébb legelőre
hátról	hátnál leghátnál	hátra hátrább leghátnál /leghátrébb
középről	középen -	középre
oldalról	oldalt -	félre/oldalra
szélről	szélen legszélen	szélre - legszéle
vmin túlról	vmin túl -	vmin túlra -
		Figyelem! legfeljebb = maximum legalább = minimum

Példák:

Zoliék lakása feljebb van, mint a miénk. Tedd egy kicsit lejjebb a képet!
Gyere idébb! (= közelebb hozzám) Tegnap idáig olvastam a szöveget.
Tedd arrébb a poharat, mert itt zavar minket! A dátumot föülre írd!
Elölről kell kezdenem munkát, mert elrontottam. A zaj kintről jön.

(2. sz. melléklet)

honnan?	hol?	Milyen? (-i)	melyik? (-só/-ső)
innen onnan	itt	itteni	--
	ott	ottani	--
	--	--	innenső
	--	--	onnansó
	kint	kinti	külső
	bent	benti	benső, legbenső
	fent	fenti	felső, legfelső
	fönt	fönti	fölső, legfölső
	lent, alul	lenti	alsó, legalsó
	vmin kívül	--	külső, legkülső
	vmin belül	--	belső, legbelső
	vmin felül	vmin felüli	felső, legfelső(bb)
	vmin fölül	vmin fölüli	fölső, fölsőbb, legfölső
	vmin alul	vmin aluli	alsó, alsóbb, legalsó
	elől	--	első/elülső, legelső
	hátsul	--	hátsó/hátulsó, leghátsó
	oldalt	--	oldalsó
	szélen	--	szélső, legszélső
	középen	--	középső
	vmin túl	vmin túli	túlsó
	--	--	utolsó, legutolsó

mikor?	milyen? (-i)	melyik? (-só/-ső)
most	mostani	--
végül	--	végű
végre	--	legvégű
utoljára	--	utolsó
utóbb	utóbbi, legutóbbi	legutolsó
(az) előbb	(az) előbbi	--
(a) múltkor	(a) múltkori	--
(a) legközelebb	(a) legközelebbi	--

A hátsó sorban nem lehet érteni semmit.

Tegye a fenti mondatokat múlt időbe!

A mostani rádióinkat két éve vettük.

(3. sz. melléklet)

Összehasonlító táblázat

I. igekötős igék	II. igék igekötőszerű előtaggal	III. szoros ragos szókapcsolatok
<p>vki kimegy vhova vki bejön vhonnan vki leszalad vhol vki fellép vmire vki elfut vmitől vki megír vmit vki átsétál vmin vmi rárepül vmire vki hazatelefonál vki egybeír vmit vmivel vki ellenáll vminek vki előír vmit vki együttjár vmivel vki félbevág vmit</p>	<p>vki észrevesz vmit vki egyértért vkivel vki jóllakik vmivel vmi jólesik vkinek stb.</p>	<p>vmi eszébe jut vkinek vmi valóra válik vmi lehetővé válik vki lehetővé tesz vmit vmi rendbe jön vki rendbe tesz vmit vki részt vesz vmiben vki világra jön vki világra hoz vkit vki számon tart vmit</p> <p>vki szert tesz vmire vki romba dönt vmit vki győzelmet arat vki felett vki vereséget szenved vmitől stb.</p>
<p>vki hátranéz vki kölcsönad vmit vkik körülállnak vmit vki közbekiabál vki különír vmit vmitől vki létrehoz vmit vki mellébeszél vki összeír vmit vmi szembejön vkivel vki tönkretesz vmit vki újjaépít vmit vki újraír vmit vki végigolvas vmit vki továbbstétál vki kettévág vmit vki teleír vmit vmivel stb.</p>		<p>IV. lazább ragos szókapcsolatok</p> <p>vki iskolába jár vki moziba jár vki kezet mos vki fogat mos vki rádiót hallgat vki televíziót néz vki haját mos vki ebédet főz vki kirándulni megy vki aludni megy vki kezet fog vkivel stb.</p>

A II. III. és IV. csoportba tartozó igék előtagjai (függetlenül attól, hogy egybe- vagy különírjuk őket) a mondatban ugyanúgy mozognak, mint az I. csoportba tartozó igék igeikötői. Pl:

<i>Kölcsönadod a szótáradat?</i>	→	<i>Ne add kölcsön a szótáradat!</i>
<i>Észrevettem a hibát.</i>	→	<i>Nem vettem észre a hibát.</i>
<i>Anikó rendbe tette a szobáját.</i>	→	<i>Tedd rendbe te is a szobádat!</i>
<i>Vasárnap kirándulni megyünk.</i>	→	<i>Mikor megyünk kirándulni?</i>

(4. sz. melléklet)

A. Újabb keletkezésű – kifejezésekből alakult – igeikötős igék is alakíthatnak ilyen tárgy-as-tárgyatlan ige-párokat. Érdekes, hogy ezeknél a példáknál csak az igeikötő azonos, az igék különbözőek, pl.

tárgyas igék

vki létrehoz vmit
vki tönkretesz vmit
vki végbevisz vmit

tárgyatlan igék

vmi létrejön
vmi tönkremegy
vmi végbemegy

B. A ragos szoros szókapcsolatok között is találunk ilyen párokat, pl.

tárgyas ragos szókapcsolatok

vki rendbe tesz/hoz vmit
vki lehetővé tesz vmit
vki világra hoz vkit
vki szóba hoz vmit

tárgyatlan ragos szókapcsolatok

vmi rendbejön
vmi lehetővé válik
vki világra jön
vmi szóba kerül

(5. sz. melléklet)

Időviszonyok az alárendelt összetett mondatokban

I. Függő beszédben (idézetben tárgyi alárendelt mondatokban)

Azt mondja (most), hogy esik az eső (most).	egyidejű
Azt mondja (most), hogy esett az eső (ezelőtt, tegnap).	előidejű
Azt mondja (most), hogy esni fog az eső (ezután, holnap).	utóidejű
Azt mondta (délben), hogy esik az eső (délben).	egyidejű
Azt mondta (délben), hogy esett az eső (délelőtt).	előidejű
Azt mondta (délben), hogy esni fog az eső (délután).	utóidejű.
Azt fogja mondani (este), hogy fáradt (este).	egyidejű
Azt fogja mondani (este), hogy fáradt volt (délután)	előidejű
Azt fogja mondani (este), hogy fáradt lesz (másnap).	utóidejű
Azt kéri, hogy segítsünk neki (most, később).	egyidejű vagy utóidejű.
Azt kérte, hogy segítsünk neki (korábban, most).	egyidejű vagy utóidejű
Azt fogja kérni, hogy segítsünk neki (a jövőben).	egyidejű vagy utóidejű
Azt kérdezi (most), hogy segítenél-e neki.	egyidejű vagy utóidejű
Azt kérdezi (most), hogy segítenél-e majd neki.	utóidejű
Azt kérdezi (most), hogy segítettél volna-e neki (tegnap).	előidejű
Azt kérdezte (az előbb), hogy segítenél-e neki (az előbb vagy most).	egyidejű vagy utóidejű
Azt kérdezte (az előbb), hogy segítenél-e majd neki.	utóidejű
Azt kérdezte (az előbb), hogy segítettél volna-e neki. (korábban)	utóidejű

Az utóidejűséget a mondatban a majd szóval fejezhetjük ki még erősebben:

Azt kéri, hogy majd segítsünk neki.	utóidejű
Azt kérte, hogy majd segítsünk neki.	utóidejű
Azt fogja kérni, hogy majd segítsünk neki.	utóidejű

II. Időhatározói alárendelt összetett mondatokban

Amikor odamegyek, ő mindig örül.	(általánosság)
Amikor odamentem, nagyon örült.	egyidejű
Amikor odamentem, épp mosott.	egyidejű
Amikor odamentem, már nem volt otthon/ már elment otthonról.	előidejű
Amikor odamegyek (majd), ő várni fog.	egyidejű
Amikor oda fogok menni, ő várni fog.	egyidejű
Amikor oda fogok menni, ő épp indulni fog.	egyidejű
Amikor oda fogok menni, ő <u>már</u> nem lesz otthon.	előidejű

Az előidejűséget nem tudjuk egész pontosan kifejezni, a „már” szó utal arra, hogy a mellékmondat cselekvése már befejezett lesz, amikor a főmondat cselekvése megtörténik.

(6. sz. melléklet)

Különleges esetek, amikor a beszélő a saját beszédstílusától függően használ:

a)	kijelentő módot:	Kizárt (dolog), hogy tervetek megvalósul.
	vagy	
	felszólító módot:	Kizárt (dolog), hogy a tervetek megvalósuljon.
b)	feltételes módot:	Hogy vinné el az ördög! Nincs, aki segítené.
	vagy	
	felszólító módot:	Vigye el az ördög! Nincs, aki segítsen.
c)	kijelentő módot:	Bárhová mész is, mindig veled leszek.
	vagy	
	feltételes módot:	Bárhová mennél is, mindig veled leszek.
	vagy	
	felszólító módot:	Menj bárhova is, mindig veled leszek.

Ezekben a példamondatokban a feltételes és a felszólító igemódok a határozatlanságot, a valószínűséget erősítik.

Dullien Tamás:

Egy példatár elé

Elöljáróban: nem vagyok grafomán. Se író, se költő. Most mégis írnom, költenem kell. Nem nekem jutott eszembe. Nem mondom, olykor eszembe jut. Akkor írok egy levelet apámnak, mert ő messze van. Most másról van szó: felkérettem. Bizonyítandó, hogy a tétések is akarnak és talán tudnak is írni. Miért pont rám esett a választás? Talán azért, mert egyik /másik/ összeállítója, társszerzője vagyok a műnek, amiről ennek a cikknek szólnia kell. (Dr. Major Györgyné a másik /egyik/ társszerző.) Nehéz feladatnak nézek elébe. Azon belül vagyok, amiről írnom kell. Egy kívülállónak esetleg könnyebb lenne a helyzete. Én csak arról tudok írni, hogy mit akartunk (akart, akartam) elérni. Hogy mit sikerült vele elérni (mit sikerül majd vele elérni), arról talán valaki más fog majd írni.

A téma adott, már az első három szó (a cím) is elárulja mi az: egy példatár. Egy fizika példatár. Ráadásul egy olyan példatár, amelynek szerkesztése e cikk írásakor még csak félkész állapotban leledzik, de remélhetőleg, mire megjelenik e cikk, már teljes fényében fog pompázni.

Szögezzük le: példatárra szükség van, sőt PÉLDATÁRRÁ van szükség. Volt idő, nem is olyan régen, néhány évtizeddel ezelőtt (már majdnem öt), amikor még magyar nyelvű fizikai példatár nem létezett. Megszületését ösztönözte az a gondolat, az a gyakorlati igény, hogy a hallgatók, leendő mérnökök (tudósok) az elismerten szükséges elméleti tudás mellé már a tanulmányi idejük alatt kellő probléma- és feladatmegoldó készséget szerezzenek. Ez a példatár egyetemi hallgatók számára készült.

Az elmúlt majdnem öt évtized alatt rengeteg példatár jelent meg, egyetemisták és középiskolások számára egyaránt. Néha úgy érzem, talán túl sok is. Pedig igenis szükség van újabb és újabb példatárak összeállítására. Szükséges, mert a világról, szűkebb-tágabb környezetünkről alkotott ismereteink állandóan bővülnek. De mégha ismereteink nem bővülnének is, akkor is a gyakorlati igényeink állandó mozgásban vannak. Ennél fogva a már megszerzett ismereteinket állandóan át kell szervezni. Ez pedig kell, hogy tükröződjön a felnövő generáció(k) felkészítésében is.

Intézetünkben (nem árulok el nagy titkot) magyar és nem magyar anyanyelvű hallgatókat készítünk fel magyar felsőoktatási intézményekben folytatandó tanulmányokra. Azt már talán kevesebben tudják, hogy körülbelül 15 éve írtunk legutóbb fizikából példatárat, az akkori igényeknek megfelelően nem magyar anyanyelvű hallgatóink számára. Ez tükröződik

mind a nyelvezetében, mind az összegyűjtött példák nehézségi fokában. Azóta nagyot fordult a világ. Vannak – sőt, ma már ők vannak többségben – magyar anyanyelvű hallgatóink is. Változott a helyzet abban is, hogy ezen hallgatók olyanokkal tesznek egyenrangú felvételi vizsgát, akik minden tanulmányukat Magyarországon végezték el. Ezért hallgatóink jelentős, majdnem behozhatatlan hátránnyal vágnak neki a felvételi vizsgáknak. Változott továbbá a helyzet abban is, hogy a jelenleg beszerezhető példatárak (tankönyvek) nem elhanyagolható anyagi ráfordításokat igényelnek.

A megváltozott körülményekhez több módon próbálunk igazodni. Egyrészt biztosítjuk hallgatóink számára a magyarországi középfokú (fizika) tankönyveket, másrészt kiegészítjük az eddigi jegyzeteket. Ami a példatárakat illeti, eddig csupán újakat vettünk. Egyszerűen próbáltunk gyorsan alkalmazkodni. A tapasztalat szerint azonban egyik sem elégíti ki teljes mértékben igényeinket. Ezért vetődött fel, hogy készítsünk saját példatárat a magyar anyanyelvű hallgatóink számára. Az új fizika példatár nem a teljesség igényével készül. Nem is készülhet azzal, ugyanis egyrészt egy év alatt nem végezhető el négy, esetleg több év anyaga, másrészt voltak (vannak) terjedelmi akadályok is. A példákat az 1970–1996 időszak felvételi anyagából válogattuk ki. A válogatás igyekszik lefedni a tipikus magyarországi felvételi példákat. Vannak közöttük könnyebbek és nehezebbek is. Tematikailag szerepelnek benne feladatok mechanikából (anyagi pont, pontrendszer, folyadékok, gázok), termodinamikából, optikából (geometriai, fizikai), elektromosságtanból, mágnességtanból és atomfizikából. A feladatok nem időrendben következnek egymás után, mint a legtöbb hasonló kiadványban, hanem tananyag szerint csoportosítottuk őket. Egy anyagon belül pedig igyekeztünk nehézségi fokozat szerint besorolni a példákat. A hallgatók felkészülését könnyítendő minden egyes feladat megoldásához adtunk támogatást a feladat nehézségi fokától függő mértékben. Van, ahol csak az eredményt, van, ahol megoldási javaslatot és eredményt, de van, ahol a teljes megoldást közöltük. Ezen kívül a feladatok és megoldások két különálló részben kaptak helyet abból a célból, hogy dolgozatok írásához is fel tudjuk a példatárat használni.

A munkát a ma már sehol sem nélkülözhető gépi segédeszközzel, számítógéppel végeztük el. Ez vonatkozik mind az ábrákra, mind az egész jegyzet szerkesztésére is. Bízunk abban, hogy a jegyzet mind tartalmilag, mind mennyiségileg (kb. 300 példa) ki fogja elégíteni valós és elképzelt igényeinket, és valóban PÉLDATÁR van születendőben!

P.S. Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy a példatár csak segíti, de nem helyettesíti a lelkes és hozzáértő oktatói munkát!

INTÉZETÜNK ÉLETÉBŐL

Szalka Marianne:

KÉNYSZERLÉPÉS → LÉPÉSKÉNYSZER

1990-ben a kormány visszavonta a korábban politikai szempontból fontosnak ítélt fejlődő országok diákjainak ingyenes tanítását Magyarországon. Addig évente 5-600 ösztöndíjas hallgatóval dolgozott intézetünk, azóta ez a szám kb. a tizedére csökkent. Az ösztöndíjasok számának drasztikus csökkentésével, ami nyilvánvalóan kényszerlépés volt a kormány részéről, az intézet lépéskényszerbe került.

A környezet, amelyben dolgozunk mind politikai, mind gazdasági szempontból megváltozott, és mi tehetetlenül szemléltük (szemléljük?) ezeket a változásokat. Szinte szájtátva, karunkat széttárva néztük, amint a magyar, mint idegen nyelv tanítása – és az egyetemi előkészítés terén birtokolt monopolhelyzetünket elvesztettük, s immár szinte a perifériára szorultunk.

(Elég, ha a következőkre utalok:

- a Külföldi Diákok Osztálya kikerült az intézet hatásköréből
- később kivált a Lectori Központ is
- drasztikusan csökkent az ösztöndíjasok száma
- szinte minden egyetem és főiskola szervez már nulladik évfolyamot
- egyre nő a külföldieknek magyart tanító privát nyelviskolák száma.)

Be kellene végre látnunk, hogy intézetünk ma olyan szorongásokban él, amelyeket sok szempontból önmaga termelt, ill. termel ma is.

Ez az elemzés a megkérdőjelezés és a figyelemfelkeltés jegyében íródott – a gondolatébresztés és továbbgondolkodás igényével.

A változtatás alapjául szolgálhat, de csak ha céltudatos, következetesen végigvitt vezetői koncepcióval párosul, és kizárólag akkor, ha a

végleges, részletes terv az intézet érintett osztályaival (gazdasági o., tanulmányi o.), tanszékeivel és dolgozóival folytatott párbeszédet követően kristályosodik ki.

A jelen

Az intézet költségvetési intézmény, bár ma — az önköltségesek oktatásának beindítása óta (1983/84) — már félig-meddig árutermelőnek is minősíthető a színházakhoz, könyvkiadókhoz hasonlóan, hiszen áruformában is értékesítjük szolgáltatásainkat.

Erősen korlátozott anyagi erőforrásokkal gazdálkodunk, miközben kénytelenek vagyunk szembenézni az egyetemek és a hallgatók egyre növekvő igényeivel. A szűkre szabott erőforrások teljesítményekké, jó szolgáltatássá változtatása sok nehézséget okoz.

A ráfordítások még viszonylag könnyebben meghatározhatók, de a kibocsátás mérése már igen problematikus. Hiszen egy oktatási intézmény teljesítménye nem mérhető olyan kézenfekvő eszközökkel, mint az árbevétel vagy a nyereség. Íme néhány az inputfinanszírozás okozta ellentmondások közül:

- Bizonytalan a költségek és az eredmények összevetése. Nem azt ítélik jól gazdálkodónak, aki az adott forrásokból jobb teljesítményekre képes, hanem azt, aki lefarag a költségekből.
- Az eredménymérés hiánya miatt dolgozóink keresete nem a teljesítménytől függ, ugyanúgy, ahogy eszközellátottságunk sem szervezetünk teljesítményétől.
- A szolgáltatásunkat igénybevevő ösztöndíjasok minőségi ellenőrzése sem érvényesülhet, hiszen ingyen kapják a szolgáltatást. "Nem vevők, csak igénybevevők."
- Az állóeszközökkel és a munkaerővel sem megfelelő a gazdálkodás.
- Mint szinte az egész költségvetési szektorra, ránk is jellemző a nehézkesség, a bürokratikus túlszabályozottság.
- Az ésszerű működés, a fejlődés talán legkomolyabb akadálya az anyagi ösztönzés tisztázatlansága, illetve hiánya.

Költségvetési korlátunk a költségvetési kiutalások szigorú rendje miatt viszonylag kemény volt.

A jövő (?)

Hosszú és rögzös az az út, amelyik a felülről irányított, önálló gondolkodásról és cselekvésről leszoktatott költségvetési intézménytől a piac-szemléletű vállalkozásig elvezet.

Meg kell tudnunk és meg kell értenünk leendő hallgatóink igényeit és reagálni kell rájuk. Üzletünk központi feladata, hogy megszerezzük a hallgatót, s pénzéért olyan szolgáltatást nyújtunk neki, hogy ő maga legyen a továbbiakban legjobb reklámforrásunk.

Ha az intézet az önköltséges előképzést, illetve a magyar nyelv-tan-folyamat igénylők piacára akar eljutni, a **marketing** útján kell eljutnia.

Így tehát az intézetnek is, mint minden szervezetnek meg kell tanulnia nem úgy gondolnia önmagára, mint áruk vagy szolgáltatások termelőjére, hanem mint "vásárlók vásárlójára", olyan dolgokat produkálva, amelyeket az emberek meg akarnak vásárolni.

Az egész üzleti folyamatot úgy kell tekintenünk, mint egy szorosan integrált erőfeszítés-sorozatot, amely a vásárlók, a diákok igényeinek felkeltésére, felfedezésére és kielégítésére irányul.

A marketingnek (tevékenységnek és gondolkodásmódnak) kell üzletünk alapkövévé válnia annak felismerése és tudatosítása után, hogy mindennek, amit cégünk tesz, vagy elmulaszt tenni, hatása van piacainkra, és hogy túlélésünk kulcsa a jelenlegi feltételek között a jelentkező hallgatók szükségleteire való gyors reagálás.

Milyen célok megvalósításában segíthet minket a marketing?

A. Az intézetben belül

- túlélés
- profit
- fejlődés

B. Az intézetben kívül

- a piacok és vásárlók megtalálása
- a piaci igények kielégítése
- alkalmazkodási- és változási képesség a változó piac igénye szerint
- igénykeltés
- adandó alkalmak megragadásának képessége

Míg eddig a minisztériumnak való megfelelelés volt a cél, addig most 180°-os fordulattal - elsősorban a hallgatók igényeinek kell majd megfelelnünk. Ahhoz, hogy ez a váltás sikerülhessen, meg kell ismernünk az intézet elemeit, ezek összefüggéseit, kölcsönhatásait. Tisztáznunk kell munkánk minőségét, jelentőségét.

Az intézetnek, mint minden vállalatnak, intézménynek, rendszeresen (3-4 évenként) mikroszkóp alá kellene tennie saját szervezetét és tevékenységét. Reálisan és a lehetőségekhez képest objektíven kell értékelnünk önmagunkat. Az önvizsgálatnál a viszonyítás alapja a megközelítőleg ideális lehet.

A VEZETÉS

"Ha nem tudod kitűnően csinálni, egyáltalán ne is csináld, mert, ha nem kiváló, akkor nem profitábilis és nem okoz örömet - és ha nem örömért vagy profitért vagy az üzletben, akkor mi a fenét csinálsz itt?"

Robert Tawnsend

Minden intézménynél az igazgató befolyásolja a célokat, a szervezeti kultúrát. Tudnia kell, hogy a vásárló az, aki eltartja összes alkalmazottjával együtt. A túléléshez fogyasztói orientáció kell. A ma üzleti környezetében az a szervezeti vezető, aki nem piacszemléletű, ezer és ezer mellékúton tévelyegve vezetheti intézményét a csőd felé, miközben akár azt is hiheti, hogy jófelé haladnak.

A jó vezető tehát

- piacszemléletű
- előre elhatározott stratégia szerint cselekszik
- sikerorientált
- inkább cselekszik, mint koncepcionál
- kreatív és józan ésszel megáldott
- vitákra hajlandó és képes
- teljesítményorientált
- döntésképes és ésszerű mértékben kockázatot vállaló
- felelősségérzete nagy, cége céljainak elkötelezett.

A vezető feladata

- az új feltételekhez alkalmazkodó célok és stratégia felállítása
- a szervezet átformálása a követelményeknek megfelelően

- energia-koncentráció a stratégiára
- a stratégiája iránti elkötelezettség kiépítése intézetszerte
- a stratégiát támogató, szervező csoport létrehozása
- a dolgozók és szervezeti egységek motiválása (a jutalmazás szerkezetének összekapcsolása a tényleges stratégiai teljesítményekkel)
- erős eredmény- és teljesítményorientált légkör kialakítása
- a stratégiának megfelelő munkahelyi környezet és szervezeti kultúra kialakítása.

A SZERVEZET ÉS AZ ALKALMAZOTTAK

"Ahogyan a vásárlók az üzlet meghatározói, ugyanúgy a dolgozók határozzák meg a céget."

Tony McBurnie

Megváltozott körülményeink megváltozott hozzáállást és szükség-szerűen más megközelítési módot igényelnek.

A legfontosabb megteendő lépések egyike, hogy három szinten is megtaláljuk a helyes arányt az irányítás és az önállóság között:

- 1) A minisztériumi irányítás és az intézeti önállóság között.
- 2) Az igazgatói irányítás és a szervezeti egységek önállósága között.
- 3) A szervezeti egység vezetőjének irányító tevékenysége és dolgozóinak önállósága között.

Rengeteg energiát takaríthatnánk meg, illetve szabadíthatnánk fel más, hasznosabb tevékenységekre, ha végre felmentenénk dolgozóinkat az állandó főnöki beleegyezésért való rohangálás terhe alól, ha az adott szinten kezükbe adnánk a döntés lehetőségét.

A növekvő önállóság növeli a felelősségérzetet, a munkakedvet, az önbizalmat. Természetesen erre csak **nagyon pontos munkaköri leírások** esetén nyílik mód. (Tehát minél előbb el kell készíteni ezeket!)

Ha a piacról kívánunk megélni, rugalmasan alkalmazkodnunk kell az állandóan változó piaci helyzethez. Ez pedig minden energiánk koncentrálását igényli. Nem vesztegethetjük időnket és erőnket – a ma sajnos mindennapos – szervezeti egységek közötti ellentétek elsimítgatására.

A felesleges ellentétek megszüntetése érdekében tudatosítani kellene az alkalmazottak csoportjainak egymástól való kölcsönös függését.

A piaci helyzethez való rugalmas alkalmazkodás feltétele, hogy minden egyes munkatársat egyformán ösztönözzenek az elérni kívánt intézeti célok. Gyors, koncentrált akciókra csak személyre (adottságokra, képességekre) szóló pontos feladatmeghatározás alapján kerülhet sor. A jó munkavégzéshez az irányítás és végrehajtás minden szintjén megfelelő **motivációra** és **teljesítmény szerinti elismerésre** van szükség. Ez csak **demokratikus irányítási stílussal** valósítható meg, s nem kell mindenáron ellentmondást feltételezni a munkafegyelem és a szólásszabadság, és rokonságot sem az anarchia és a munkahelyi demokrácia között.

Közösen – a maga területéről, de egyéb javaslatairól is minden dolgozót megkérdezve, de legalább az ötlettel jelentkezőket meghallgatva – kell kidolgozni az intézeti célokat, a szükséges változtatásokat. A döntési hatáskörök decentralizálása pedig a felelősség megoszlását is maga után vonja. (Ez azonban nem jelentheti a személyes felelősség számonkérésének lehetetlenségét, feloldását a "közösben".)

Minden munkatársnak a takarítóktól, a tanárokon át, az igazgatóig ismernie kell a versenyhelyzetből rá háruló kötelelességeket, s el kell fogadnia azt az elvet, hogy mindannyian "egy csónakban evezünk". A **tudatosított személyes kockázatvállalás** várhatóan plusz energiákat mozgósít, realisabb döntéseket eredményez.

A dolgozók tudják, hogy mit várnak tőlük! De azt is, hogy milyen plusz teljesítmény milyen elismeréssel jár.

A vezetés fordítson nagyobb hangsúlyt az alkalmazottakkal való **flyamatos kommunikációra**, a valós **információk áramoltatására** és annak tudatosítására, hogy jó munkájuk nyomán a dolgozók saját anyagi helyzete is javulni fog. Hiszen, ha mindannyian jól dolgozunk, több önköltséges diákunk lesz, s az általuk befizetett összegek a mi jólétünket gyarapítják (gyarapíthATják).

A marketing szemlélet és a stratégiai tervezés előnyei csak akkor mutakozhatnak meg, ha az intézet munkatársai eléggé képzettek ahhoz és érdekelték abban, hogy részt vegyenek a stratégiai célok és intézkedések kidolgozásában, és felelősséggel tartozzanak azok végrehajtásáért is.

Ekkor viszont feleslegessé válik az aprólékos ellenőrzés, az intézet – mint szervezet – rugalmassá válhat, ami eddig a túlságosan részletezett és mereven kezelt irányítás uralma miatt lehetetlen volt.

Feltétlenül szükséges lenne az intézetben most egy (s a jövőben rendszeres) **alkalmazott-attitűd vizsgálat** lebonyolítása. Ennek célja, hogy pontos, részletes képet kapjunk dolgozóink elégedettségéről, elégedetlenségéről, arról, hogy mennyire ismerik és értik az intézetet, céljait, működését, tevékenységeit. További célja, hogy felderítse az akadályokat, melyek korlátozzák az alkalmazottak produktivitását, a jó kommunikációt, a megfelelő információáramlást.

A PIAC

"Szánj időt a mérlegelésre, de amikor eljött a cselekvés ideje, hagyd abba a gondolkodást és vágj bele!"

Bonaparte Napoleon, 1813.

Piaci céljaink:

- az árbevétel és a jövedelmezőség növelése
- piacrészesedésünk megszilárdítása, illetve növelése
- új piacok és piaci részek felfedezése
- jobb vevőgondozás
- jobb intézet-image kialakítás
- jó közvetítők alkalmazása és velük tartós, megbízható kapcsolatok kiépítése.

A piacon **eladó szerepben** vagyunk jelen. Vásárlónk általában közvetlenül a végső "fogyasztó", de érdemes lenne megfelelő közvetítő-hálózatot is kialakítanunk. Mivel a kínálat növekszik és differenciálódik, a kereslet pedig igen elszórtan helyezkedik el, igen komoly piaci munkára lesz szükségünk.

Piacképességünk biztosításának előfeltétele **partnerképességünk** és **versenyképességünk** kialakítása.

Piaci jelenlétünk állandó információgyűjtést, rendszerezést, áramoltatást, elemzést és ellenőrzést igényel.

Szükséges, hogy az intézet

- gyorsan és rugalmasan alkalmazkodjon a kereslet-kínálat változásaihoz
- ismerje fel és fogadja el az ésszerű együttműködési lehetőségeket
- tudjon elébe menni a fogyasztó igényeinek.

Egy cég piaci sikerének vagy bukásának kritikus pontjai

- a **szervezeti kultúra** (melynek alapja a megértés, a hozzáállás és a változás képessége)
- a **kreativitás** (melynek alapja az alkalmak felismerésének és megragadásának, a "másként nézés"-nek a képessége)
- az **elkötelezettség** (melynek alapja a kommunikáció-igény és a jólinformáltság)

A napjainkban hazánkban zajló politikai-társadalmi-gazdasági változások felhívták a külföld figyelmét Magyarországra. Ez várhatóan elősegíti a mi lehetőségeink bővülését is. Külföldi érdeklődők, tőkebefektetők jönnek családtagjaikkal, külföldön élő magyarok leszármazottai lettek kíváncsiak az "óhazára". Ki kell használnunk ezeket a fejlett tőkés országból jövő lehetőségeket. Ugyanakkor sok fejlődő országban az "Európához", a "Nyugathoz" való közeledés újaként könyvelik el a változó Magyarországot.

Bármilyen sok adatot gyűjtünk össze mi magunk, mégis érdemesnek látszik a helybéli **közvetítők** alkalmazása.

Volt hallgatóinktól nyerhetjük talán a legértékesebb információkat országukról, az általuk megcélozhatónak gondolt szegmensről. Egy kérdőív kitöltetése és értékelése is hasznos adatokkal szolgálhat a hallgatói motiváltságról, illetve a mi szolgáltatásunkról, önmagunkról!

TEHÁT ... ?

*"Noha a jövőt nem tudjuk megjósolni,
jövőket tudunk kitalálni, és bizonyos fókig
képesek vagyunk a jövőteremtésre."*

Gábor Dénes

Az ösztöndíjas hallgatók létszámának drasztikus csökkentése következtében – mivel el akarjuk kerülni az intézet megszűnését, egy másik oktatási intézménybe való beolvadását –, a számunkra legelőnyösebb

megoldás a valutatérítéses hallgatók számának növelése. Ehhez viszont elkerülhetetlen, hogy a piaci környezetben is bebizonyítsuk életképességünket, vállalni tudjuk nap mint nap a megmérettetés súlyát, felelősségét és kritikáját is.

A marketing-szemlélet kialakítása, a marketing-stratégia megtervezése, korrekt végrehajtása és értékelése így mindannyiunk érdeke.

Röviden összefoglalva, a következő piaci "tízparancsolat" betartására kell törekednünk megcélzott üzleti sikerünk reményében:

- 1) Az intézet vezetői fogadják el azt a tényt, hogy **piaci sikerünk** vagy bukásunk **meghatározó tényezője** a szolgáltatásunkat megvásároló **hallgató!**
- 2) Állítsunk fel **világosan megfogalmazott célokat**, amelyeket intézetszerte ismernek, értenek és elfogadnak!
- 3) **Vizsgáljuk meg** valós és potenciális **piacainkat és a környezetet**, amelyben az intézet működik!
- 4) Ószintén **tárjuk fel** eddigi **tevékenységünk pozitívumait és negatívumait!**
- 5) Pontosan **határozzuk meg** azokat a **piacszegmenseket, ill. részeket, ahol reálisak esélyeink!**
- 6) Ismerjük meg és folyamatosan **kísérjük figyelemmel** közvetlen és közvetett **versenytársainkat!**
- 7) **Alapozzuk meg versenyképességünket**, hogy a hallgatójelölt a mi szolgáltatásunkat válassza a riválisainkéval szemben!
- 8) **Alakítsunk ki** egy perspektivikus, a lehetőségekre nyitott, kulturált, **rugalmas szervezetet!**
- 9) **Törődjünk** sokkal többet **dolgozóink kiválasztásával, képzésével** (tovább- és átképzésével is), **motiválásával!**
- 10) Mindannyian **legyünk elkötelezettek** az intézet sikereinek!

TUDOMÁNYTÖRTÉNETI ÉRDEKESSÉGEK

Dr. Major Györgyné

100 éve ismerjük a röntgensugárzást

Bevezetés

Wilhelm Conrad Röntgen 1885. november 8-án fedezte fel azt a sugárzást, melyet később róla neveztek el. Tudósokról gyakran neveznek el valamit: például ásványokat, mint bornit (Born Ignác), vagy mértékegységet, pl. volt (Volta), watt (Watt), amper (Ampère), joule (Joule) stb., vagy krátereket a Holdon, mint Eötvös Lorándról, Bolyai Jánosról, Petzval Józsefről, Gagarinról stb. Az utókor ezzel tiszteleg munkájuk és tudományos eredményeik előtt. Sokkal ritkább, hogy egy tárgy vagy fogalom a tudós nevével vonul be a hétköznapi nyelvbe, jelezve, hogy a felfedezés a mindennapi élet részévé vált.

Például: pasztörizált	-	Pasteur francia tudósról,
manzard	-	Mansard francia építészről,
makadám	-	Mac Adam skót mérnökről,
galvanizált	-	Galvani olasz tudósról.

Így vált "köznévvé" Röntgen neve, többek között röntgen, röntgenezés, röntgenkép alakban.

Wilhelm Conrad Röntgen rövid életrajza

Wilhelm Conrad Röntgen 1845. május 27-én született a Rajna menti Lennep helységben (ma Remscheid városához tartozik). Apja kereskedő volt. Röntgen 3 éves korában a család áttelepült Hollandiába, anyja szülőhazájába. Alap- és középfokú iskoláit ott végezte. Tanulmányait Utrechtben, egy technikai intézményben folytatta. 1865-ben a zürichi politechnikumba iratkozott be, ahol 1868-ban gépészmérnöki oklevelet szerzett. Pályafutását a zürichi egyetemen, a jónevű, akusztikával foglalkozó

August Kundt professzor mellett kezdte a fizika tanszéken. (Kundt mérte meg elsőnek a hang sebességét a gázokban.) Röntgen a gázok témaköréből készített doktori disszertációját 1869-ben a zürichi egyetemen védte meg.

Kundtot 1870-ben a würzburgi egyetem hívta meg professzorának. Röntgen követte professzorát ide, majd 1872-ben a strassbourgi egyetemre is. Itt magántanárrá nevezeték ki. Ekkor már számos publikációja jelent meg a fizika különböző területeiről. Foglalkozott a különböző anyagok fajhőjének megállapításával. Igazolta, hogy a galvánelem árama teljesen azonos a mechanikus úton termelt elektromos árammal. Vizsgálta az olatok felületi feszültségét különböző nyomásokon.

1879-ben a giesseni egyetemen lett professzor. Itt tíz évet töltött. 1888-ban a würzburgi egyetem hívta meg fizika tanszékére. 1895-ig 48 publikációja jelent meg, amikor a negyvenkilencedikkel "rászakadt" a világhír. Nevétől zengett az egész világ sajtója. Egy alig ismert professzor egy olyan sugárzást fedezett fel, amelyik láthatóvá teszi az élő ember csontvázát. 1900-ban a müncheni egyetem kísérleti tanszékére hívták meg, amit elfogadott. 1901-ben neki ítélték az első fizikai Nobel-díjat. Több tudományos kitüntetésben részesült, számos tudományos akadémia választotta tagjának.

1896-tól haláláig azonban már csak két publikációja jelent meg, nem túl fontosak, és mind a fizika más területeiről. Laue és fiatal munkatársainak a röntgensugárzás természetét tisztázó és alkalmazását bővítő munkáiba nem kapcsolódott bele, bár ugyanazon egyetem laboratóriumában dolgoztak.

Felesége 1919-ben hunyt el. Hosszú és jó házasságuk gyermektelen maradt. 1923. február 10-én halt meg hosszú betegeskedés után Münchenben.

A felfedezés előzményei

1833. Faraday	ritkított gáztérben az elektromos kisülések fényjelenséggel járnak.
1858. Plücher	Gassler üvegtechnikus által készített légritkított üvegcsövekben (vákuumban) vizsgálva a kisülési jelenséget megállapította, hogy az üvegcső közelébe helyezett mágnes a kisülést kissé eltéríti, továbbá, hogy a katód környékén az üveg zöldes fluoreszcenciát mutat.

1869. Hittrof	megállapította, hogy sugárzás lép ki a katódból, amelyik egyenes vonalban terjed és mágnessel eltéríthető.
1871. Goldstein	úgy vélte, hogy a <i>katódsugárzás negatív anyagi részecskékből</i> , molekulákból áll, melyek a katódból nyerték a töltésüket. So- kan, így Lénárd Fülöp is, a sugárzást elektromágneses hullám természetűnek vélték.
1897. Thomson	a <i>katódsugarak anyagi természetűek</i> , minden kémiai elemben fellelhető részecskékből állnak, melyeket elektronoknak nevezett.

A felfedezés története

A katódsugárzás hosszú időn keresztül rejtélyes jelenség volt, és így e jelenséget sok kutató tanulmányozta. Röntgen wüzburgi laboratóriumában már egy hónapja katódcsővel kísérletezett, amikor egy váratlan dolgot észlelt.

A katódcsövet teljesen fekete papírba csomagolva működtette az elsötétített helyiségben. A csőtól kis távolságban elhelyezett bárium-platinacianiddal bevont papiros-ernyő erősen fluoreszkálni kezdett, noha fény nem érhetett a fekete papírral borított csőből. Távlabbra helyezve az ernyő tovább fluoreszkált. Könyveket helyezett a cső és az ernyő közé. A jelenség nem szűnt meg. A kezét rakta az ernyő elé és megdöbbenéssel tapasztalta, hogy fekete árnyékként megjelent az ernyőn a keze csontozata, rajta a jegygyűrű körvonalaival.

Egyedül volt a laboratóriumban, és hitetlenül figyelte a jelenséget. Hetekig bezárkózva dolgozott, és senkinek sem mondta el vizsgálódásai eredményét. Röntgen tisztában volt vele, hogy egy új sugárzást fedezett fel. *Ez a sugárzás különbözik a katódsugárzástól, áthatol bizonyos anyagokon. A sugárzás mágnessel nem téríthető el, hat a fényképező lemezre és azon rögzíthető. A sugárzás akkor keletkezik, amikor erősen légritkított üvegcsőben a gyorsan mozgó elektronok valamilyen anyagba ütköznek. {A röntgensugarak a látható fény hullámhosszánál ezerszer - milliószor rövidebb hullámhosszúságú elektromágneses hullámok. Fénysebességgel terjednek. Ezek a hullámok úgy viselkednek, mintha nagy energiájú részecskékből állnának. (Hullám – részecske kettősség.) Tulajdonságaik a nagy energia miatt tűnnek hétköznapi szemmel szokatlanoknak.}*

1895. december 22-én örökítette meg 15 perces exponálással felesége kezét. (A felvételt a würzburgi egyetem őrzi.) December 28-án adott át a würzburgi fizikai-orvosi társaság titkárának egy 17 pontból álló előzetes összefoglalást a társaság 1896. január 23-án tartandó ülésére bejelentett előadásáról. Ebben az új sugárzást x-sugárzásnak nevezte el. (Angol és francia nyelvterületen máig ez az elnevezés használatos.)

A sugárzás mibenlétére és milyenségére nem tudott egyértelmű magyarázatot adni, valamiféle rezgésnek tulajdonította.

1896. január 1-jén már módjában állott kefelenyomatokat küldeni röntgenkép-mellékletekkel ismert kollégáinak, így Boltzmannak, Kohlrauschnak, Lord Kelvinnek, Stokesnak, Poincarénak és másoknak.

1895. december 28-án megjelent a közlemény a "Sitzungsberichte der Würzburger Physikalische-Medizinische Gesellschaft" c. kiadványban, "Eine neue Art von Strahlen" cím alatt. Az ismeretlen folyóirat e száma világszenzáció lett.

Az 1896. január 23-i előadás már diadal-ülés volt. Ezen Röntgen Kölliker nevű anatómus kollégája kezéről készített egy jólsikerült felvételt. Kölliker itt javasolta, hogy x-sugárzás helyett hívják Röntgen-sugárzásnak e csodálatos sugárzást. Ez így is terjedt el német területeken és a közép-európai országokban.

Röntgennek ez volt az egyetlen nyilvános előadása a sugárzásról, bár a világ számos helyéről hívták előadónak, ő elfoglaltságára hivatkozva mind visszautasította. Egyedül II. Vilmos császár meghívása elől nem tért ki. Neki 1896. január 17-én személyesen mutatta be Berlinben sugarainak működését.

Röntgen még két cikket írt találmányáról. (1896-ban, majd 1897-ben a berlini Akadémia folyóiratában "Weitere Beobachtungen Über die Eigenschaften der x-Strahlen" címmel.) Ezekben a cikkekben a röntgensugárzás ionizáló hatásairól nyert tapasztalatairól számol be.

E két cikkel a röntgensugár témát a maga részéről lezárta.

Röntgen kutatásait mások folytatták világszerte. Már 1896-ban, több ezer tudományos közlemény foglalkozott az új sugárzással.

Természetesen az újságírók és kereskedők fantáziáját is megmozgatta a felfedezés. Például az egyik cikk arról írt, hogy segítségével megtudjuk milyen gondolatok, tervek vannak a korabeli politikusok fejében. A reklám is rákapcsolt. Egy angol cég olyan fehérneműket hirdetett, amelyek garantáltan nem engedik át a röntgensugarakat.

A röntgensugárzás gyakorlati alkalmazásai

a) Orvosi alkalmazás

A ma is széles körben alkalmazott két alapeljárás: a röntgenátvilágítás és felvételkedészítés. Azzal, hogy kezének csontképét a fluoreszkáló ernyőn meglátta és fotográfiai lemezen rögzítette, útjára indított egy gyorsan, dinamikusan fejlődő tudományágat, a radiológiát, amely nélkül elképzelhetetlen lenne a modern gyógyítás.

Az x-sugárzást először a sebészet alkalmazta. A csonttörés, a testbe került fémtárgyak helye pontosan meghatározható volt vele. (1896-os vizsgálati eredményekről van információ.) De már belgyógyászati alkalmazásáról is olvashatunk. (Pl.: tüdőbaj és más belsőszervi elváltozásokról.) Új dimenziókat nyitott meg az élő szervezet megismerésében.

Egyre jobb röntgencsővek előállításával, a technika fejlődésével 1925-ben a vizsgálati módszerek a rétegfelvételi eljárással egészültek ki. Ezzel a módszerrel már finom anatómiai részleteket is meg lehet különböztetni.

Az 1910-es években kontrasztanyagok (magasrendszámú bizmut, majd bárium) alkalmazásával láthatóvá lehetett tenni a gyomor- bél traktust, majd a szervetlen jóddal jelölt olajos kontrasztanyagokkal a hörgőrendszert is. 1931-ben érbe vezetett katéteren át sikerült ábrázolni a szív üregeit.

1917-ben Radon osztrák matematikus matematikailag levezette, hogyan lehetséges a test térbeli rekonstrukciója számtalan pont összegéből. Később a számítástechnika és az elektronika gyors fejlődése lehetővé tette, hogy számtalan szögből megmérjék egy adott testszelvény egyes pontjainak röntgensugár-elnyelő értékét (CT-vizsgálat). A testszelvényen áthaladó, megváltozott tulajdonságú röntgensugarat egy érzékeny detektorral fogják fel. A testszelvényt többször világítják át különböző irányból. Az észlelt jeleket - elektronikus felerősítés után - számítógépbe továbbítják, ahol rekonstruálják a testszelvény képét.

(Az MRI - mágneses rezonancia vizsgáló - már nem ionizáló röntgensugárzással, hanem a rádiófrekvencia-tartományba eső sugárzással működik. Nagy előnye a CT-vel szemben, hogy sem a mágneses térerő, sem az alkalmazott rádiófrekvencia nem káros az egészségre.)

Ma már a diagnosztika mellett a terápiás műveletek is jelentősek. A radiológia és a modern képfeldolgozás segítségével egyre pontosabb, hatásosabb a sugárkezelés tervezése.

b) Anyagvizsgálat

Az anyagok szerkezete már az ókori tudósokat is foglalkoztatta. Demokritosz az anyag legkisebb építőkövét atomnak nevezte. (A kémiai elemek legkisebb része, amely az eredeti elem tulajdonságaival rendelkezik, az atom.) Az atomok közötti távolság 10^{-8} cm. Ilyen kis távolság kimutatására nem volt mérőeszköz a múlt század végéig. A röntgensugárzás tulajdonságai segítették hozzá a tudósokat, hogy atomi távolságokat mérjenek meg. 1912-ben Max von Laue mutatta ki, hogy a kristályok háromdimenziós rácsként szórják a röntgensugárzást. Ezzel a kísérlettel az anyag finomszerkezetének vizsgálatára adott alkalmas módszert, és egyben bebizonyította a röntgensugárzás hullám-természetét is. Azt mondhatjuk, hogy Max von Laue a röntgendiffrakciós technika felfedezője. A kísérleti eredmény és a kiértékelési eljárás továbbfejlesztése tette lehetővé a kristályok szerkezetének meghatározását. A kristályokban lévő atomi rend ismerete a fizika, a kémia, a biológia és az ipar számára is fontos. Ennek meghatározásával a kristallográfia foglalkozik.

1896-ban W. König első ízben világított át egy festményt. Alexander Faber weimari röntgenorvos 1913–14-ben szabadalmaztatta festmények röntgenvizsgálatának eljárását. Azóta nagy képtárakban rendszeres a festmények röntgenvizsgálata, melynek legfontosabb feladata az eredeti mű keletkezéstörténetének, szerkezetének és eredeti technikai felépítésének feltárása. A festmény technikai felépítésén és szerkezeti vizsgálatán túl választ ad a művész festéstechnikájára és a festményen munka közben történt változásokra is.

A korszerű régészeti kutatás és szakszerű tárgyrestaurálás is sokoldalúan alkalmazza a röntgensugarat.

c) Röntgencsillagászat

A "legfiatalabb", röntgensugárzással foglalkozó tudományág a röntgencsillagászat. Ennek oka, hogy az égitestek röntgensugárzását a földi légkör nem engedi át.

R. Giacconinak és társainak 1962-ben sikerült olyan detektort juttatni a légkörön kívülre, amely az égbolt jelentős részéről gyűjtött be információt. A műszer egész légkörön kívüli útja során állandó röntgensugárzást jelzett. Azóta már nagyszámú galaktikus röntgenforrás ismert. A galaxisok középpontjában elhelyezkedő óriási fekete lyukakba (galaxismagok) behulló, felhevülő anyag sugárzása a röntgen háttérsugárzás.

E rövid áttekintéssel nemcsak a röntgensugárzás felfedezésére kívánnunk emlékezni, hanem érzékeltetni szeretnénk volna azt a dinamikus fejlődést, amelyet a röntgensugárzás alkalmazásai mind a mai napig felmutatnak.

Felhasznált irodalom:

Magyar Tudomány 1995/9.

A röntgensugárzás egy évszázada

Röntgen és "a" röntgen cikksorozata

Szabadváry Ferenc: Wilhelm Conrad Röntgen és a röntgen

Makó Ernő: Az orvosi radiológia története

Kálmán Alajos: A röntgenkristallográfia fejlődése

Faigel Gyula: Röntgensugárzás az anyagszerkezet
vizsgálatában

Urbach Zsuzsanna: A röntgen alkalmazása festmények
vizsgálatában

Patkós László: Röntgensillagászat

Bajkóné Varga Zsuzsa

Janus Regiomontanus és máig ható munkássága

Tantárgyam tanítása során sokszor eszembe jutott: vajon a mai matematika tananyag fogalmai mikor alakultak ki. Ilyen indíttatásból kezdtem olvasgatni, keresgélni a szakirodalomban. Eközben bukkantam rá egy olyan érdekes, sokoldalú tudós eredményeire, akinek definíciói, tételei ma is a matematika alapfogalmai közé tartoznak. Külön érdekessége életének, hogy tevékenységének egy része Magyarországhoz kapcsolódik.

Janus Regiomontanus (1436-1476) a frankföldi Königsbergben (Németország) született, s Johannes Müller névre hallgatott. Humanista tudósként, a kor szokása szerint felvette szülővárosa latinra fordított nevét.

Lipcsében és Bécsben alapozza meg tudását. Legjelentősebb mestere George Peurbach (1423-1461) Linz környékéről származó matematikus és csillagász. Peurbach a bécsi egyetemen aritmetikát adott elő diákjainak. Közben az alexandriai tudós, Ptolemaios (Kr. u. 150 körül) Almagest című művét fordította görögről latinra. Halála miatt azonban legtehetségesebb tanítványa, Regiomontanus fejezi be a munkát.

Johannes többet kíván tudni, ezért a kor szokásainak megfelelően Itáliába megy. A görög matematika és csillagászat klasszikusaival ismerkedik. Megfordul Velencében. 1464-ben a világhírű páduai egyetemen előadássorozatot tart Al-Fargani (?-861) arab csillagászról. Bevezetésként Európában először matematikatörténeti előadást tart. Itt mondja el, hogy Diophantos (Kr. u. 250 körül) tizenhárom könyvét ő szándékozik lefordítani görögből latinra.

1462-64 között Rómában találjuk. Itt írja legjelentősebb matematikai munkáját: Öt könyv mindenféle háromszögekről (De triangulis omnimodis libri quinque). Nyomtatásban csak 1533-ban jelent meg Nürnbergben. Jelentősége óriási: e könyvtől számítjuk a trigonometria és a csillagászat szétválását.

A mű öt fejezetre oszlik:

- az első kötet témái: háromszögek, definíciók és tételek
- a második kötet a síkháromszögekre vonatkozó feladatok gyűjteménye
- a harmadik kötet a gömb geometriájával foglalkozik
- a negyedik- és ötödik a gömb trigonometriáját dolgozza fel.

A műből két dolgot ki kell hogy emeljek:

- A síkgeometria a háromszögekre vezethető vissza. Ezen elv alapján építjük fel ma is a geometriai tananyagot.
- A szerző a háromszögek és trigonometria témákat görög és arab ismeretek, valamint saját felismerések alapján nagyon jó módszerrel dolgozza fel.

Itáliai útjáról visszatérve Regiomontanus a bécsi egyetemen tanít. Barátja, Vitéz János, aki az esztergomi főpapi méltóságig emelkedett, érseki székhelyére csábítja. Néhány évet itt tölt a neves tudós. A pozsonyi egyetemen is tanít. 1468 és 71 között Mátyás király udvarában él, a Corvina-könyvtár görög kézíratait rendezi. Itt írja az Ephemerides című csillagászati művét, amelyet Columbus is felhasznált felfedező útján.

Érdekességgéppen elmondom, hogy tudóstársaihoz hasonlóan Regiomontanus asztrológiával is foglalkozott. Magyarországon a legelterjedtebb ilyen könyv éppen az övé volt, amelynek címlapján a szerző Királyhegyi János néven szerepel.

1471-ben elhagyja hazánkat, és Nürnbergbe költözik. Egyik tanítványa (Bernhardt Walter) csillagvizsgálót és nyomdát rendez be neki ebben a

gazdag városban. Regiomontanust a műszertechnika, a könyvnyomtatás foglalkoztatja ebben az időben.

1473-ban elkészül az első olyan csillagászati táblázata, mely a Nap és a Hold egymáshoz viszonyított helyzetét adja meg. Ez lehetővé teszi a földrajzi hosszúság meghatározását az éjszakai hajózásnál. Táblázatokat is készít a sinus és tangens értékekre.

Arkhimedes és Apollonius után elsőként vet fel szélsőérték-problémát a következő kérdés felvetésével: Egy függőlegesen felfüggesztett 10 láb hosszú rúd a Föld felszínének melyik pontjából látszik a leghosszszabbnak, ha az alsó vége 4 láb magasságban van a talaj fölött?

Regiomontanus levelezéséből tudjuk, hogy egyenletmegoldásokkal és számelméleti kérdésekkel is foglalkozott. Egyenletek megoldásánál erősen építettek ebben a korban a trigonometriára. Regiomontanus újat hozott ezen a területen, mert az európai matematikában ő vezette be a gyökmennyiség fogalmát. Ezzel jelentős változásokat indított el az algebra tudományában. Az egyenletek megoldását a gyökkifejezések felé terelte. Ő fogalmazta meg a gyökmennyiségek műveleti szabályait is. Mindez a mai középiskolás anyagnak is része.

A számelméletben is alkotott újat: felismerte, hogy az ötödik tökéletes szám a 33 550 336.

Fennmaradt egy csillagsökszögekkel foglalkozó műve is.

Janus Regiomontanus kora ismert és elismert tudósa volt. Érdemeit IV. Sixtus pápa is elismerte, s amikor a naptárreform halaszthatatlanná vált, a híres humanistát Rómába hívta segítségül. Tudósunknak az "Urbs"-ban bekövetkezett hirtelen halála találgatásokra adott okot: tudományos féltékenységről és mérgezésről suttogtak. Halálának hivatalos oka a pestis volt. Negyven évet élt.

Felhasznált irodalom:

Sain Márton:	Nincs királyi út! Matematikatörténet. Gondolat, 1986.
Sain Márton:	Matematikatörténeti ABC Tankönyvkiadó, 1974.
Simonyi Károly:	A fizika kultúrtörténete Gondolat, 1978.

BESZÁMOLÓK

Berényi Mária — Novotny Júlia:

A magyar mint idegen nyelv oktatásának infrastruktúrája⁶ (Iskolák, tanárok, nyelvkönyvek)

1. Felmérésünk célja az volt, hogy feltérképezzük a magyar mint idegen nyelv oktatásának helyzetét, hiszen mindannyian, akik e területen dolgozunk, látjuk, hogy rajtunk kívül számos iskola, intézmény, egyén műveli ezt a szakmát, ugyanakkor minimális információnk sincs a "konkurenciáról". Nem titkoljuk, hogy azzal a két preconcepcióval kezdünk munkához, hogy feltételeztük, az intézmények valójában nem jelennek igazi konkurenciát egymásnak, tevékenységükkel inkább kiegészítik egymást, másrészt, hogy a magyar mint idegen nyelv oktatásával foglalkozó társintézmények igényelnének egy olyan háttérintézményt, amely központi (állami) támogatással, biztos költségvetéssel rendelkezve, elvégezné a színvonalas oktatáshoz szükséges alapkutatásokat, és ezek alapján biztosíthatná megfelelő tananyagok és kiegészítő anyagok (szótárak, nyelvtanok, szöveggyűjtemények) szakmailag megalapozott, folyamatos készítését, kiadatását.

2. Míg a 80-as évek végéig magyar nyelvoktatásra szinte kizárólag az egyetemre készülő, illetve ott tanuló külföldi diákoknak volt szükségük, ezeket az igényeket teljesen kielégítette a NEI-ben és az egyetemeken folyó nyelvoktatás. A Debreceni Nyári Egyetem és a külföldre elszármazott családok gyermekei számára Sárospatakon szervezett nyelvtanfolyamok egészítették ki a palettát. Természetesen külföldi egyetemeken is régóta folyik magyartanítás. Itthon a 80-as években a NEI mellett először a TIT és az Arany János Nyelviskola szervezett tanfolyamokat. A hazai oktatóhelyeken, és részben külföldön is nagyrészt a NEI tankönyveit használták.

Az oktatás viszonylag igen gyors kiszélesedését az a tény váltotta ki, hogy a rendszerváltás után egyre több külföldi érkezik hazánkba hosszabb időtartamra, akiknek természetes igényük a nyelv bizonyos szintű ismere-

---

⁶ Elhangzott a IV. Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián a Budapesti Műszaki Egyetemen 1994-ben.

te. Jelentős számban érkeznek olyan — főleg a fiatalabb generációhoz tartozó — külföldiek is, rövidebb-hosszabb időre, akik pusztán egyéni érdeklődésből akarják megismerni változó világunkat, s ennek szükséges feltételeként ismerkednek nyelvünkkel. Ezt a növekvő igényt felismerve hozták létre kollégáink a különböző magyar nyelvet (is) oktató nyelvviskolákat — jobbra egymástól elszigetelten, vagy egy-egy korábbi nyelvviskolából kinőve, illetve annak részeként, menet közben fejlesztve ki az elengedhetetlennek látszó infrastruktúrát. Szólnunk kell arról, hogy az anyagi érdekek természetes szem előtt tartása mellett missziót teljesítenek valamennyien, hiszen csak általuk lehetséges, hogy nyelvünk és kultúránk iránt feltámadott érdeklődése mindenkinek kielégítést nyerhessen.

3. Felmérésünkkel azokat az iskolákat kerestük fel, amelyek külföldiek számára is elérhető módon (újságban, plakáton) hirdetik magukat. Meglepetésünkre találtunk olyan — a múlt években még hirdető — központokat is, melyek azóta megszűntek. Idő és kapacitás hiányában a felmérést Budapestre koncentráltuk, az egyéb oktatóhelyekről csak véletlenszerű, szórványos információkkal rendelkezünk. Nem készítettünk felmérést az egyénileg működő nyelvtanárokkal sem, viszont az anyagban szerepel néhány olyan iskola egy-egy adata, ahol nem készítettünk felmérést. A legtöbb megkeresett nyelvviskolában készségesen, segítőkészen fogadták érdeklődésünket, megerősítve azt a feltevésünket, hogy kollégáink igényt tartanak egymás megismerésére.

A következő nyelvviskolák adatait dolgoztuk fel:

BELL Iskolák Kft.
BME Studia Nyelvi Centrum
Hungarian Language School
ELTE BTK
International House
International Language School
NEI

Két megkeresett nyelvviskola nem szolgáltatott adatot.

4. Kérdőívünk három kérdéskört vizsgál:

- a) szervezet-szervezés
- b) tananyagok, tanárok
- c) milyen külső segítséget látnának szükségesnek.

A kérdőívet általában maguk az iskolák töltötték ki, a látszatát is szereztük volna elkerülni annak, hogy az iskolák színvonalát, tartalmi munkáját kívánnánk vizsgálni.

A három fő kérdéskörön belül a következőket vizsgáltuk:

- a csoportok heti- és összóraszám
- az intézményben tanuló csoportok száma, összetétele
- a hallgatók életkora
- az oktatás szintjei
- tandíj
- oktatói követelmények
- tananyagok
- igények, javaslatok

5. A tapasztalatok összegezése

5.1. **Az összóraszám** tekintetében elég változatos a kínálat. Vannak olyan nyelviskolák, ahol a megrendelők igényei diktálnak, és vannak olyanok, amelyek különböző hosszúságú és intenzitású tanfolyamokat kínálnak. Ez utóbbiakra néhány példa: a legrövidebb a 12 órás ún. "túlélő" tanfolyam, mely a tapasztalatok szerint nagy sikernek örvend. A leghosszabb a kb. 670 órás kurzus. Ezeken kívül három, illetve tizenkét hetes ciklusú intenzívebb (heti 5x5 vagy 5x3 óra), ill. lazább (heti 2x2 óra) tanfolyamokra van a legnagyobb kereslet.

5.2. **A tanulócsoporthok** Több iskolában is arról számoltak be, hogy akár egy fővel is foglalkoznak (ennek nyilván megfelelő anyagi konzekvenciájával), de az átlagos a 6-12, legfeljebb 13 fő egy csoportban. Ennek a témának igazán gazdag a pedagógiai, ill. pszichológiai irodalma, de a gazdaságossági számítások is azt igazolják, hogy az ideális csoportlétszám 8 fő körül mozog. Természetesen azokban az iskolákban, ahol 1-3 fővel is indítanak tanfolyamot, eleve kevesebb a diák, tehát nehezebb a csoportösszeállítás. Úgy látjuk, hogy azokban az iskolákban könnyebb egy-egy ideális csoportot létrehozni, ahol előre meghirdetett kezdési időpont van. Ugyanakkor látnunk kell, hogy azok számára is szükséges biztosítani a tanulás lehetőségét, akik nem tudnak éppen az adott időpontban kezdeni. A csoportlétszám szempontjából is elmondhatjuk, hogy változatos, az igényekhez igazodó megoldásokat tapasztalhatunk.

A csoportok összeállításánál csak a NEI-ben és az ELTE-n veszik figyelembe a hallgatók anyanyelvét, a közvetítő nyelvet, erre egyrészt a viszonylag magas hallgatói létszám ad lehetőséget, másrészt az egyik itt használt tankönyv — Kovácsi: Itt magyarul beszélnek c. könyve —, amely közvetítő nyelvű magyarázatokkal van ellátva. (A hét közvetítő nyelv: angol, francia, német, orosz, arab, spanyol és koreai.)

5.3. **A tanulók életkori megoszlása** A tanulók 15-20%-a 18-25 éves, 60%-a 25-40 év közötti, kb. 20%-a 40 év fölötti. Az első kategóriát nagy-

részt egyetemisták alkotják, az utóbbi kettőben a hazánkban dolgozó vagy rokonként idekerült külföldiek vannak a leginkább. A diákkorúak a hosszabb időtartamú, alaposabb nyelvtudást ígérő intenzívebb tanfolyamokra iratkoznak be, az idősebbek inkább a rövidebb, kevésbé intenzív, esetleges munkájuk mellett elvégezhető kurzusokat kultiválják.

Összegzésünkéből kiderült, hogy egy adott időszakban kb. hányan tanulnak Budapesten magyarul szervezett keretek között. (Itt nem számolunk az egyetemeken és a NEI-ben tanuló egyetemi hallgatókkal és az egyéni oktatásban résztvevőkkel.) Számításaink szerint idén február-március hónapban kb. 300 külföldi vett részt magyar nyelvoktatásban.

5.4. A tanfolyami szintek. Az egyes tanfolyamok óraszámából természetesen következik a választható szintek száma: ahol a legrövidebb ideig tart egy-egy kurzus, ott 7 szinten is tanulhatnak, míg a szemeszterekben működő intézményeknél csak kezdő és haladó csoportok vannak.

Van olyan iskola, ahol a hallgatók 70%-a kezdő, de olyan is, ahol a többség álkezdő vagy középhaladó, mert már valamit tanulgatott, ragadt rá, és ezzel a több-kevesebb tudással iratkozott be a nyelvtanfolyamra. Mindnyájan ismerjük az ilyen oktatás nehézségeit, hiszen igen ritka, hogy egy 6-8 fős csoport úgy álljon össze, hogy tudásuk kb. azonos szintű legyen. Ilyen szempontból a legkedvezőbb helyzetben azok az iskolák vannak, ahol a szeptemberi kezdő szintről májusra a haladó szintig jutnak el a csoportok.

5.5. A tandíjak 180.- és 500.- Ft/óra között mozognak. Ez — egyebek között — függ a csoport nagyságától, a tanfolyam intenzitásától és az iskola presztízisétől.

5.6. Az oktatói követelmények. A főállású tanárok létszáma igen alacsony, összesen kb. 10 fő (itt nem vesszük figyelembe a NEI-ben és az egyetemeken ösztöndíjas hallgatókat oktatókat), a többi oktató szerződéses vagy megbízási formában dolgozik. Általános követelmény a felsőfokú diploma (a Berlitz nyelviskolákban — mint tudjuk — ez sem kötelező). Van, ahol a tanítóképzői végzettség is elegendő, máshol a magyar szak mellett idegennyelv-szakos diplomát, vagy magas szintű nyelvismeretet is megkövetelnek. A magyar mint idegen nyelv szak elvégzése nem követelmény, de mindenhol említették, hogy nyelvünk oktatásában tapasztalatot szerzett tanárokat foglalkoztatnak szívesebben. Két nyelviskola szervez — saját követelményszintjét elérendő — tanártréninget is.

5.7. A tankönyv- és tananyagellátás természetesen valamennyi oktatóhely számára kulcskérdés. Az iskolák által felsorolt tankönyvlista azt jelzi, hogy igyekeznek kiválasztani a profiljuk számára legmegfelelőbbet,

de ez nem mindig lehetséges. A leggyakrabban használt tankönyvek: Erdős-Kozma-Prileszky-Uhrman: Színes Magyar Nyelvkönyv, Kovácsi M.: Itt magyarul beszélnek és Erdős-Prileszky: Halló, itt Magyarország! Használatban van még a Hungarian in Words and Pictures és a Forrás c. tankönyv, valamint a Hungarolingua tananyaga. A külföldön kiadottak közül J. Payne: Colloquial Hungarian és a Teach Yourself sorozat (ed. Hodder and Stoughton) Pontifex, S.: Hungarian c. könyve.

Kiegészítő anyagként használnak hang- és videokazettákat, bár ez utóbbiból a magyar mint idegen nyelv oktatására szolgáló tananyagként csak egyet találtunk (Szili Katalin videosorozata az osztrák tévé számára). Néhány iskolában eredeti filmeket, filmrészleteket is felhasználnak az oktatásban.

5.8. **Az oktatáshoz szükséges feltételek** javításával kapcsolatos utolsó kérdésünkre adott válaszokból az új tananyagok és segédanyagok iránti igény rajzolódik ki leginkább. A viszonylag nagy választékot kínáló kezdő tananyagokon kívül szükség van több típusú haladó nyelvkönyvre, kiegészítő, kommunikáció központú tananyagokra és szöveggyűjteményekre. Több iskola is jelezte, hogy szükség lenne egyrészt a tanárok, másrészt a diákok számára készülő gyakorlati nyelvtanra, egynyelvű szótárra, amely a szómagyarázaton kívül bemutatja az adott szó nyelvtani alakjait is.

6. **Következtetések**

Adataink igazolni látszanak azokat a feltevéseinket, melyekkel vizsgálatunkat elkezdtük.

A különböző nyelviskolák tevékenysége egymást kiegészíti, a konkurencia nem megy túl a piacon szükséges egészséges verseny határain. A külföldi, aki napjainkban magyarul akar tanulni, megtalálhatja Budapesten a számára megfelelő iskolát. A jövőben szükséges és lehetséges, hogy az iskolák tisztázzák saját profiljukat, így a "vevőkör" is jobban orientálódhat.

Elismerve a létjogosultságát a saját profil kialakítása érdekében történő, egy-egy iskolán belüli kísérleteknek, fel kell ismernünk, hogy szükség van egy olyan bázisintézményre, amely biztosítja a továbblépéshez szükséges feltételeket. Az elsősorban tudományos kutatómunkát folytató ELTE Magyar mint idegen nyelv tanszéke mellett ezt a munkát a NEI koordinálhatná, ill. végezhetné: anyagi és szellemi adottságai révén pályázatok kiírásával, a kiadás megszervezésével, a finanszírozás módjának kidolgozásával vállalkozhatna az új anyagok létrehozására. Ehhez azonban szükséges lenne az Önök erkölcsi támogatása mellett az olyan állami elismerés és felhatalmazás, anyagi támogatás, amellyel jelenleg az intézet nem rendelkezik.

Szende Virág:

Anyanyelv és iskola az ezredfordulón (Beszámoló az egri anyanyelv-oktatási napokról)

1996. július 8-tól 11-ig immár negyedszer gyűltek össze erre a továbbképzés jellegű konferenciára az általános és középiskolai, valamint a felsőoktatásban résztvevő tanárok. A konferenciának három intézmény volt a szervezője: a Magyar Nyelvtudományi Társaság, az Anyanyelvápolók Szövetsége és az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola magyar nyelvészeti tanszéke, helyszíne pedig a főiskola hagyományt és szellemet őrző épülete.

A tanácskozás aktualitását a magyar honfoglalás ezeregyezredik évfordulója, valamint az első magyarországi (a pannonhalmi) iskola megalapításának ezredik évfordulója adta. A történelmi megemlékezésen kívül közrejátszott az a tény is, hogy megszületett az új közoktatási törvény, s így alkalom adódott az iskolarendszer változásainak, s ezzel együtt az iskola jövőjének a tárgyalására is. A konferenciának volt egy újdonsága is, ami miatt intézetünk különösen érdekeltté vált a részvételben, mégpedig az, hogy ezúttal ötvenöt, határokon túl működő magyartanár is jelen volt a megközelítőleg háromszázötven résztvevős találkozón.

Mind a megjelentek létszáma, mind a program dús volta miatt csupán két plenáris ülést irányzott elő a rendezőség: az első napon és az utolsón. A főiskola főigazgató-helyettese, Kaló Ferenc, Eger város polgármestere, Ringelhahn György és a Magyarok Világszövetsége megyei szervezetének elnöke, Morvay Sámuel köszöntötte az egybegyűlteket. A plenáris ülés első előadását Benkő Loránd akadémikus, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke tartotta. Tárgya a két évezredes társadalmi fejlődés és ebben a magyar nyelv honfoglalás kori állapotának bemutatása volt. A Művelődési és Közoktatási Minisztériumot képviselő Honti Mária államtitkár előadásában az anyanyelvet szellemi hazának minősítette, és a szociális folyamatok táplálójaként is értékelte. Az első nap harmadik előadója Bánffy György, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke volt, aki meggyőző erejű, szenvedélyes beszédben hívta fel a figyelmet a nyelvi környezetszennyezés veszélyeire, követelte a médiumok tiszta magyarságú beszédét, kiemelte a kultúrpolitika felelősségét.

Délután Raisz Rózsa elnökletével Deme László "Anyanyelvi kultúránk jelene és jövője" címmel a "nem felelni a nyelvről, hanem használni"

elv alapján az anyanyelv értékhordozó hatásáról szólt. Jelenits István "Lélek és anyanyelv" címmel ember és nyelv viszonyáról beszélt történelmi távlatokban is. Péntek János a kisebbségi nyelvmegtartás problémáját taglalta. A román diszkriminizáció a felsőfokú képzésben is érvényesül, a népességszökkenés pedig belülről fenyeget sorvadással. A felnövő nemzedék nyelvi képességei veszélyeztetve vannak (például helyesírása fokozatosan romlik).

A három következő napon három szekcióban folytak párhuzamosan az előadások, összesen kilencven előadás hangzott el, melyek a konferenciáról összeállított kötetben meg fognak jelenni. A konferencia címének megfelelően az első nagy témacsoport a történetiség köré tömörült. Ebben a témában tartott előadást Benkő Loránd a középkorról, Nyirkos István nyelvünk uráli rokonságáról, Mészáros István az ezer évvel ezelőtt Pannonhalmán alapított első magyar iskola történetéről. A történetiség elve számos előadásban bontakozott ki a mai nyelvhasználatban is érvényesülő szempontként. Ebben a témakörben tartott előadást többek között: Kiss Jenő, Tolcsvai Nagy Gábor, Guttmann Miklós, Szűts László. Szerepelt még a témák között a grammatika- és a nyelvműveléstörténet, a nyelvrokonság, a névtörténet.

A nyelvi rendszer és állomány témakörében a grammatikáról szóltak az előadások: Keszler Borbála, B. Fejes Katalin, Pásztor Emil előadásában. A szövegtan témakörének előadásai egy szekció teljes munkanapját töltötték ki, délelőtt Petőfi S. János vezetésével, délután Békési Imre irányításával. Az irodalom művészi szintű szövegeinek elemzésével több előadás is foglalkozott, közöttük Gáspári László Pilinszky János költészetével, Heltainé Nagy Erzsébet egy Sinka István-verssel, Fehér Erzsébet a hasonlat és versszerkezet összefüggéseivel, Boda I. Károly a számítógépes verselemzéssel.

Az iskolafokok nevelési gondjai, módszerei, a kisiskolások anyanyelvi nevelésének problémái témakör egy teljes szekcióülést foglalkoztatott. A 6–9 évesek ugyanis életre szóló útravalót kaphatnak nyelvi műveltségük megalapozására. Ebben a szekcióban többször szóba került a Nemzeti alaptanterv gyakorlati alkalmazásának kérdése. Az előadók között szerepelt Hangay Zoltán, Kernya Rózsa, Hernádiné Hármorszky Zsuzsanna, Albertné Herbst Mária.

A magyar nyelv határokon túli tanításának állapotáról, helyzetéről és törekvéseiről Péntek János már említett elemzésén kívül beszámolót kaptunk Fóris-Ferenczi Ritának "A romániai oktatási reform csapdái" című előadásában. Az oktatásirányításba ugyanis a szakmaiságon kívül beleszól a kisebbségpolitika is. A rendszerváltozást követő új törvény, amely demokratikus oktatást és pluralizmuson alapuló nevelést ígér, a gyakorlati

alkalmazásig jutva elködösödik, s ezért a pedagógiai szabadság csorbul. Szlovéniában Lendván, a muravidéki lakosság központjában magyar nyelvű oktatás is folyik, erről Bokor József mondta el gondolatait. Erről a témáról, mint tankönyvszerző jómagam is beszámolót tartottam.

Külön szekcióülés foglalkozott a nyelvművelő mozgalmak, versek ismertetésével. Hallhattunk az Anyanyelvápolók Szövetségének sokirányú tevékenységéről. Sor került a konferencián tankönyvek bemutatására, ismertetésére is. Itt a kisiskolás kortól az egyetemig számos új kiadványt ismerhettünk meg.

A konferencia tematikus gazdagsága szinte zavarbaejtő volt, de a szervezés kifogástalan volta lehetővé tette a szekciók közötti vándorlást, ezzel megadva a lehetőséget a választáshoz. A konferencia szervezőinek csak köszönetet mondhatunk ezért a csodálatos élményért.

Tallér Mária⁷

Egyetemi élet Koreában

Más földrész, más ország és egészen más egyetemi élet. Az igazán jó egyetem nem az, ahol kiváló tanárok tanítanak, hanem az, amely olyan campusszal rendelkezik, amelyen legalább egy nagy tó van, és hegyek között fekszik.

Nos annak az egyetemnek, ahol magyar tanszék is van, ahova engem meghívtak, ilyen az egyik campusa, mintegy két órányi buszozásra a fővárosi campustól. Ez természetesen egy drága privát egyetem, és így semmiféle állami szervnek nincs beleszólása abba, hogy ezen az egyetemen mi folyik vagy mi nem. Így történhetett meg, hogy egy magyar oktatással foglalkozó delegációnak nem engedték meg, hogy meglátogassa az egyetemet. Azt mondták, az idő nem alkalmas, most nem virágzanak az orgonák, jöjjenek orgonavirágzás idején! Ez nem vicc! Főnököm, aki németül tud, tanterv helyett közölte velem, hogy az egyetemi tanulás célja nem ugyanaz, mint Európában, hanem hogy a diák négy évig jól érezze magát, szórakozhasson a tanáraival együtt. Ezért van egy szemeszterben

---

⁷ A szerzőt Koreában sok néven nevezték. Pl. Csabane Kiss avagy kissé spanyolosan 'Cascabana', de neki a legjobban a Mária úr tetszett.

egy táncdalfesztivál, egy ételfesztivál, egy sportfesztivál, egyetemi napok, könyvkiállítás, régi diákok látogatásának ünnepe és természetesen néhány tüntetés is. Ilyenkor az előkészületek a rendezvénnyel együtt sok napot vesznek el a tanítástól. Már csak egy két-három napos kirándulást kell végigszenvednie a tanárnak, aztán ha van még idő, taníthat!

Felmerül a kérdés, miért is tanul egy koreai diák magyarul? Ugyanezt kérdezheti a szlovák vagy a szuahéli nyelvet tanító kolléga is.

A válasz egyszerű. Ahhoz, hogy egy koreai férfi jó munkahelyet kapjon — a személyes összeköttetésen kívül — egy egyetemi diploma is szükséges. A diploma és a munkahely nincs kapcsolatban egymással. Ha az illető négy évig járt az egyetemre, és fizette a drága tandíjat, akkor megkapja a diplomát magyar nyelvből, és mehet dolgozni egy bankba vagy bárhová. Nem bukik meg senki. A fiúk az egyetemi évek alatt teljesítik a két-három éves katonai szolgálatot, ugyanabban az évfolyamban folytatják tovább a tanulást, noha mindent elfelejtettek, amit esetleg addig tanultak.

Lány esetében a diploma a hozomány egy része, ugyanis szinte azonnal férjhez adják és aztán már csak otthon dolgozhat, nevelheti a gyerekeket, és gondoskodhat a család idős tagjairól. Minek kellene neki a magyar nyelv?

A tanár Koreában közmegbecsülést és tiszteletet élvez, főleg akkor, ha férfi és koreai. A külföldinek nem jár ugyanez a tisztesség és megbecsülés akkor sem, ha férfi. Ez a fizetéseken is jól lemérhető, a tudást tekintve azonban a dolog fordított, annyival tud többet egy külföldi tanár, amennyivel többet keres egy ottani kolléga. Én most a nyelvet tanító kollégákról beszélek, ugyanis kevés olyan koreai tanárral találkoztam, aki elfogadhatóan beszélt volna azt a nyelvet, amelyet tanított!

Az oktatási ceremónia 9 óra 30-kor kezdődik: felharsan a koreai himnusz. Rengeteg a hangszóró, a hegyek, völgyek zengenek, aztán következnek a katonai indulók, sőt operarészletek is.

Este hat órakor, az utolsó óra után ismét felharsanó néhány indulóra és operettrészletre fejeződik be az aznapi előadás. Miután a reggeli indulók elhangzottak, a tanárok bevonulnak a hatalmas előadótermekbe, "felszállnak" a 40-50 cm magas szószékre, ott állnak aztán 50 percig, és onnan intézik megfellebbezhetetlen szavaikat a még kissé álmos 30-50 főnyi hallgatósághoz. Tömeges "nyelvtanítás". A koreai tanár ilyenkor egy könyvből mondatokat olvas, és a diákság utánazúgja. Aztán a tanár koreaiul elmondja, mit tartalmaz az idegennyelvű szöveg, ami neki szó szerinti fordításban oda van írva. Kérdezni soha senki nem kérdez. Nem illik, és nem szabad mutatni a tudatlanságot. Így a tanárnak nem is kell felelnie a kérdésekre, tehát nem történhet meg, hogy zavarba jönne egy értelmes

kérdéstől. Minden külföldi tanár persze arra biztatja diákjait, hogy gondolkozzanak és kérdezzenek, akik ezen csodálkoznak, s végül a kíváncsiságuk legyőzi jólneveltségüket, és kérdeznek. Egy idő múlva rá lehet őket szoktatni, hogy gondolkozzanak, aztán az értve tanulásra is, és lám néhányan meg is szólalhatnak magyarul, de ilyen nagy létszám mellett? Ezen nem változtatnak, mert így gazdaságos, és mert így volt évszázadokon át.

Tanterv, tanmenet azért nincs, mert titok és homály övezi azt, hogy mit s miből tanítanak ottani kollégáim. Az eredményt tapasztaltam.

Felvettem a harcot, megpróbáltam eredményesen kihasználni a velem töltött időt, és a kezem alá került elsőévesek három hónap múlva beszéltek, és valamit értettek. Nem úgy, mint a végzősök, akikkel már kizárólag anyanyelvükön lehetett csak értekezni. A harmadik évfolyamtól kezdve már csak a koreai tanárok óráira járhattak. Így aztán a diplomamunka megírása nagy problémát jelentett, de mindig volt kéznél egy Budapesten vagy Debrecenben tanult diák, aki segített. Egy ilyen diplomamunkát láthatnak a mellékletben.

Ha lett volna mód kisebb csoportban egyéni feleltetésre, akkor sem lett volna szabad a hibákat kijavítani, mert az szerintük nyilvános megszégyenítés, tehát ezt is el kellett kerülni. A szükséges pedagógia helyett fondorlatos, demagógiai fogásokhoz folyamodtam, így utólag szégyenkezem is miatta. A fogásokat csakis átvitt értelemben kell értelmezni, mert Ázsia azon tájain a testi érintés megengedhetetlen (pl. fej megsimogatása stb.). A tanár és diák között a testi fenyegetés, a verés az, ami megszokott és megengedett. Néha magamban arra gondoltam, megértem, miért, de soha nem alkalmaztam ilyen módszert, hiszen én Makarenkó emlőin nevelkedtem.

Néha, amikor a jéghideg tantermekben már nem bírtuk, kimentünk a tó partjára énekelni, játszani, mert a koreai diák 30 éves korában is szívesen játszik, énekelni meg minden koreai szeret és tud. Szóval volt úgy, hogy a melengető napon a mindig fújó szélben hirdetem nekik az ígét, sőt megmagyaráztam, hogy nem használható főnévként, mint a koreaiiban. Ezt ők kötelességszerűen jelentették a koreai tanároknak, akik ennek nem örültek, és továbbra is ugyanazokat a hibákat tanították. Előfordult, hogy a tó partján ülve megkérdezte tőlem az egyik diák: biztos én mondom-e jól, mert ő ezt egy *koreai* tanártól hallotta!!! Ilyenkor nem tudtam, én ugorjak a vízbe, vagy a kollégámat kellene beledobni. Segíteni nyíltan egy ottani tanárnak szinte lehetetlen, hiszen ők mindent tudnak. Innen nézve ez nevetségesnek tűnik, de ott ez a dühítő valóság! Diákok előtt egyik kollégám ezt kérdezte tőlem: "Na mostanában megy ön ebédelniért?" Ő volt az egyetlen, aki egyszerű dolgokat — különösen publikum előtt — magyarul mondott. Így. Viszont hallatlan magabiztossággal hirdette sajátmagáról, hogy ő a magyar nyelv tudója.

Ez nemcsak a magyar tanszéken volt így. A nem megfelelő szintű tudással rendelkező koreai tanárok kisebbségi érzésből fakadóan nem segítettek munkánkat, csak eltűrték minket, a szükséges rosszat. Az a terv, hogy egy idő múlva már csak koreai tanárok tanítsanak a tanszékeken, hiszen hazatérnek a külföldön végzetek is. Ismerek néhányat, akik az ELTE-re jártak és járnak. Jobbak ugyan, mint a régiek, akik Németországban csak összehasonlító nyelvtudományokat tanulgattak, de még nem találkoztam olyannal, aki olyan jól megtanult volna magyarul, hogy alkalmas lenne a tanításra. Viszont lehet, hogy néhány év múlva megszűnik a magyar tanszék az egyetemen, mert már nem vagyunk számukra olyan érdekesek, mint néhány éve, és rájöttek, hogy az angol nyelv tanulása sokkal célszerűbb.

Mivel Koreában a külsőségek fontosabbak, mint a belső értékek, a látszatra nagyon kellett adni. A napi hajmosás a rendkívül szennyezett levegő miatt volt szükséges, a mindennap más ruha, cipő, szemüveg pedig fontosabb volt, mint az, hogy mennyire jó tanár valaki. Bizony sajnálkozva lenézték azt a külföldi tanárt vagy tanárnőt, aki nem kimondottan elegánsan ment az egyetemre. Nem kevés időmet vette el ez is, de sikerült kivívnom a kelet-európai tanszékek legelegánsabb tanárnője címet.

Énekelni és népi táncot tanítani sem volt könnyű. Amikor a ruhákat is nekem kellett megtervezni és megcsináltatni az Ecseri lakodalmas előadásához, hálásan gondoltam az intézetre, hogy évente megnézhettem az Állami Népi Együttes műsorát. Ennek köszönhettem, hogy nagy sikerrel mutattuk be az egyik hatalmas szöuli színházban a népek fesztiválján.

A diákokkal jó viszonyt alakítottam ki, figyelembe véve a mienktől eltérő koreai szokásokat, amelyeket már előtte megtanultam.

A diákok nagy része szívesen megtanult volna magyarul, ha módja lett volna rá, de nem volt. Azonkívül meg kell értenünk, hogy számukra valóban ez a négy év az, amikor még szabadon szórakozhatnak, mert azután nagyon kemény, a konfucionizmus által meghatározott életforma vár rájuk. Rengeteg levelet kaptam és kapok tőlük még ma is, magyarul csak néhány sor, de nagyon örülök neki. "Mária úr vigyázz a hidegre és köhögésre."; "Azt szeretek, hogy tanulok Önvel"; "Sok boldogságot az új évvel." Ez utóbbit kívánom én is mindenkinek, akinek volt türelme elolvasni e beszámolót.

Melléklet

항가리(어) (교급) 작문

교수님: Mária tanár

제출일: 94. 9. 29.

학번: 9175035

이름: 정 구 희.

"Móricz Zsigmondról"

Magyarországi sok író között, Móricz Zsigmond is fontos író volt.

Móricz Zsigmond 1877-től ~ 1942-ig ^{élt} és kiváló író volt a "Nyugat" ideje alatt.

1908-tól ~ 1918-ig ő írta a paraszt életjét és beszélt a politikai problémákról a művében.

1920-as évek után gondolt a jelen idő problémájára múlt történelmen keresztül.

Móricz Zsigmond dolgozott a "Nyugat" kiadójánál - kint 1928-tól ~ 1933-ig.

– Műveke

- "Tragédia" (1909) "Sávarany" (1910)

"Szegény Emberek" (1916)

Ezek a művekben ő írta le az ember
szerentcsétlenségét és élet értékét.

- "A fákllya" (1917) "Úri muri" (1928)

Ezek a művek jelentette ki a változási
kivánságot.

- "Rokonok" (1930) "Balbárok" (1933)

Ezek a művek fontos, ezért ő vezetett

be a realizmust ezekben a művekben.

1933 éve után Móricz Zsigmond művének
tárgya volt a szegény paraszt élete.

Az utóbbi évekében ellenállt Hitler ?
ideológiájának.

Móricz Zsigmond volt a legjobb író a
húszadik században. Z

ő vezetette be a realizmust a művében
és fejlesztette a irodalmi színtét.

HÍRMONDÓ

Pavek Ferenc

Internet az intézetben !

Az internet az egész világra kiterjedő rendszer, melyet sokezer számítógéphálózat együttesen alkot. Az internetre kapcsolódáshoz (legegyszerűbb esetben) egy számítógép, egy modem, telefonvonal és egy internet szolgáltató kell. A modem kapcsolja össze a számítógépünket telefonvonalon keresztül az internet szolgáltató számítógépével, melyről aztán már a világ bármely pontja pillanatok alatt elérhető. A mi internet szolgáltatónk a MATÁV. Az internet szolgáltató az internet elérés biztosításáért egy alapidíjat kér, ami havonta kb. 2000 Ft. Ezen kívül fizetni kell a telefonvonal használatának a költségeit is. A kedvező ebben az, hogy teljesen mindegy, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem könyvtári katalógusát böngésszük, vagy egy amerikai egyetem központi számítógépéről töltünk le bennünket érdeklő információt, fizetni csak a *budapesti helyi hívás díját* kell.

Az internet felhasználási lehetőségei közül csak a két legfontosabbat emelném ki, az E-mail-t, és a WWW-t.

Az E-mail elektronikus levelezést jelent. Egy levelezőprogram az internet világhálózata útján elküldi az általunk megadott címzettnek a begépett üzenetünket. Az E-mail igen gyors, néhány percen, esetleg 1-2 órán belül a legtöbb helyre megérkezik.

A mi E-mail címünk: **kjint@mail.matav.hu**

A **levelezési lista** az elektronikus levelezés olyan módja, melynek során egyszerre sok embernek (a lista tagjainak) küldhetünk levelet. Egy adott témában így a legkönnyebb eszmét cserélni. A listának küldött levelet minden résztvevő azonnal megkapja. Ha valaki válaszol, akkor a választ küldheti a lista minden tagjának, vagy csak a kérdezőnek. A legkülönbözőbb témákkal foglalkozó levelezési listák léteznek.

A **WWW** (World Wide Web = a világot átfogó háló) a legmodernebb információs szolgáltatás. A különböző intézmények vagy magánszemélyek egy **homepage**-nek nevezett oldalon érhetők el, a megfelelő cím megadása

után (pl. a BME címe www.fsz.bme.hu/bme/). A homepage hipertextes formátumú. A hipertextes szövegben bizonyos szavak valamilyen módon ki vannak emelve (aláhúzással, más színnel stb.), s ha ezekre kattintunk az egérrel, akkor új információt nyerhetünk a szóval kapcsolatban. Ezt az információt ki is nyomtathatjuk. A hipertextes anyag ma már tartalmazhat **képeket, hangot, sőt videófelvevételeket** is. A legtöbb homepage-et rendszeresen frissítik, vagyis mindig a legújabb információk kerülnek rá.

A sok millió intézmény és magánszemély homepage-einek az elérését **keresőgépek** segítik. Ilyen jól ismert keresőgépek pl. az Alta Vista, az Excite, a Yahoo, a Lycos stb. Ezeken a gépeken nem a keresett információ, hanem annak elérési helye (címe) található, különböző témák szerint csoportosítva. Elég csak a témát megadni, és a keresőgépek kilistázzák mindazokat a címeket, ahol ezzel a témával kapcsolatban információ érhető el. Ezután a megtalált címek közül bármelyikre rákattintva az egérrel, az ott lévő anyag hozzáférhetővé válik.

Az internet www szolgáltatását már **felhasználtuk** az új kémia jegyzetünk elkészítéséhez. A XX. század kémiai felfedezésének a szén harmadik módosulatát, a fullereneket tartják. Csak az internetről tudtuk az ezzel kapcsolatos molekula, és kristályszerkezet modellek képeit letölteni, mert magyar nyelven, könyv alakban erről még nem jelent meg megfelelő információ.

Jegyzetírás közben nagy problémát okozott, hogy a kémiai képleteket nem tudjuk a könyvbe beszerkeszteni. Az egyik keresőgépbe beírtuk a molekula modellezés szót. Ez kilistázott 79000 olyan címet, ahol ezzel a témával foglalkoznak. Szerencsére a harmadik címen letölthető kémiai szoftvereket találtunk. Ezek közül aztán már könnyű volt a megfelelőt kiválasztani, mert a szoftverek nem teljes, szabadon terjeszthető verzióit számítógépünkre másolhattuk, és kipróbálhattuk. Azóta a szoftver teljes, jogtisztá példányát San Diego-ból beszereztük, és ezzel szerkesztjük be a legbonyolultabb molekulaképleteket is jegyzetünkbe.

Intézetünk tervezi, hogy **saját homepage**-dzel jelenik meg az interneten, melyen minden lényeges információ fellelhető lesz rólunk. Ezen a szöveg mellett kép és hanganyag is elhelyezhető. Kérünk benneteket, hogy a homepage tartalmának az összeállítását és folyamatos frissítését javaslataitokkal segítsétek.

